

Výchovné problémy svěřenců DD z pohledu jejich vychovatele

Bc. Vašáková Alena, DiS

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alena VAŠÁKOVÁ, DiS.**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Výchovné problémy svěřenců DD z pohledu jejich vychovatele**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek z oblasti výchovných problémů, zákona o rodině a ústavní výchově.

Příprava metodiky výzkumné části, která bude zpracovávat jednotlivé kazuistiky svěřenců podle jejich výchovných problémů.

Zpracování a vyhodnocení kazuistik, shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HELUS, Z., Vyznat se v dětech. Státní pedagogické nakladatelství, n.p., Praha 1987, jako svou publikaci č. 4-31-23/2.

JAN PAVEL II., Apoštolská adhortace FAMILIARIS CONSORTIO, O úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981. ZVON, české katolické nakladatelství, Praha 1996.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P., Sociální práce v praxi. Praha: Portál 2005.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., Mládež a delikvence. 2. aktualizované vydání, Praha: Portál 2003.

MUSILOVÁ, M., Případová studie jako součást pedagogické praxe. 2. upravené vydání ve vydavatelství UP 2003.

VÁGNEROVÁ, M., Psychopatologie pro pomáhající profese., rozšířené a přepracované vydání. Portál, s.r.o., Praha 2004.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Radana Nováková
Ústav pedagogických věd

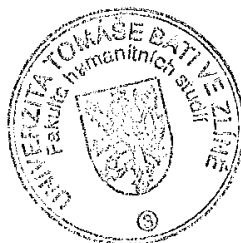
Datum zadání diplomové práce:

19. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 19. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odprá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na výchovné problémy dětí z dětských domovů. Teoretická část práce objasňuje pojmy výchova, ústavní výchova, osobnost, poruchy chování. Praktická část si klade za cíl porozumět problematice agresivních poruch chování. Mapuje jejich výskyt, popisuje aktuální opatření pracovníků DD a poukazuje na současné chyby při řešení této problematiky.

Die Arbeit ist auf die Problematik der Erziehung der Kinder gezielt, die in einem Kinderwohnheim wohnen.

Der theoretische Teil befasst sich mit der Erziehung, Instituterziehung, Persönlichkeit der Menschen und mit Defekten des Benehmens. Im praktischen Teil will ich dann die Problematik der Agresivität der Jugendlichen verstehen und erläutern. Der praktische Teil befasst sich mit der Ausdehnung des Problembenehmens und gibt auch aktuelle Lösungsmöglichkeiten, die im Vergleich zu den Arbeitern eines Kinderheim anders sind.

Klíčová slova: výchova, ústavní výchova, osobnost, poruchy chování.

Děkuji Mgr. Radaně Novákové Ph.D., za odborné vedení a rady, které mi poskytovala při psaní mé diplomové práce.

Motto:

Sokratova přísaha učitele, jak uvádí Hentig.

„Jako učitel a vychovatel se zavazuji:

* respektovat individuální zvláštnosti každého dítěte a v případě potřeby je bránit * odpovídat za nepoškození jeho tělesného a duševního vývoje * dbát na jeho vývoj, naslouchat mu, brát ho vážně * hledat jeho souhlas ke všemu, co činím s jeho osobou tak, jak bych to dělal v případě dospělých * vysvětlovat zákonitosti vývoje v jeho prospěch – rozvíjet a podporovat jeho vlohy * akceptovat jeho slabosti a být mu oporou při překonávání strachu a viny, zloby a lži, pochyb a nedůvěry, nedůtklivosti a sobectví, tedy všude tam, kde to potřebuje * nepodlamovat dítěti vůli ani tehdy, když se zdá jeho jednání nesmyslné, ale pomoci mu ovládnout vůli rozumem * připravit dítě pro převzetí zodpovědnosti ve společnosti * nechat mu poznat jaký je svět bez toho, že by ho podrobil * umožnit dítěti aby se dozvědělo, co je – *dobry život* * dát mu vizi lepšího světa a jistotu, že je ji možné dosáhnout * učit ho pravdomluvnosti.“ (In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002, s. 3).

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ZÁKLADNÍ POJMOSLOVÍ	13
1.1 VÝCHOVA	13
1.2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	13
1.3 DĚTSKÝ DOMOV	14
2 OSOBNOST	16
3 PORUCHY CHOVÁNÍ	18
3.1 AGRESIVITA	20
3.2 ŠIKANA	22
4 POZITIVNÍ ROZVOJ DĚTSKÉ OSOBNOSTI	23
5 NÁROKY PRÁCE S RIZIKOVOU MLÁDEŽÍ	25
II PRAKTICKÁ ČÁST	28
6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	29
6.1 CÍL VÝZKUMU, DÍLČÍ CÍLE	29
6.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	29
6.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	30
6.4 METODOLOGIE VÝZKUMU	30
7 POPIS VLASTNÍHO ŠETŘENÍ	32
8 PŮVODNÍ VÝSLEDKY	33
8.1 KAZUISTIKA 1: HONZA.....	33
8.2 KAZUISTIKA 2: MICHAL	41
8.3 KAZUISTIKA 3: VOJTA	43
8.4 KAZUISTIKA 4: MARIAN	47
8.5 KAZUISTIKA 5: MARTIN	51
9 VÝSLEDKY VÝZKUMU	54
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58

ÚVOD

V současné době je téma ústavní výchovy zmiňováno v souvislosti s oslabováním systémů sociální kontroly, rodina se stala skořápkovou institucí, kdy je dnes zakládána spíše kvůli emočnímu uspokojování dospělých, je málo stabilní, mnoho dětí vyrůstá s jedním rodičem. Zážitek rozvodu, případně rozchodu rodičů prokazatelně ovlivňuje děti obou pohlaví v psychologickém a sociálním fungování. Socializace chlapců jednostranně zdůrazňuje „tvrдост“. Díky tomu se chlapec nenaučí rozeznávat svoje emoce a přiměřeně s nimi zacházet. Tento proces byl označen destruktivním emočním tréninkem a výsledný stav za emočním analfabetismem. Když chlapec v období dospívání přijde do kontaktu s vrstevnickou skupinou, má jen omezený repertoár naučených a vyzkoušených reakcí, o kterých se domnívá, že jsou společensky přijatelné. Jsou to typicky „mužské“ reakce vyznačující se zlostí, agresivitou a emoční stažeností.

Nezanedbatelný je i vliv masmédií a vliv problematických vzorů. Život ve městech dává lidem mnoho příležitosti k rizikovému trávení volného času (herny, bary, diskotéky) s dostupností nejrůznějších návykových látek.

Obecně stoupají požadavky na vzdělání, dítě je pak často v péči neosobních vzdělávacích institucích, které vyvíjí jednostranný tlak na výkon a nemají v popisu práce zabývat se osobním vývojem dítěte. Dítě je vychováváno mnoha málo angažovanými lidmi, kteří své působení na ně nekoordinují. Dítě je během dlouhého období „adolescenčního moratoria“ odpojeno od sféry ekonomiky a trhu práce. V momentě ukončení vzdělání je konfrontováno s požadavky „tvrdé reality“. Hodnota nekvalifikované práce je tak nízká, že je mnohdy přitažlivější nepracovat a nechat se podporovat státem.

Selhávání rodiny v jejich základních funkcích, vystavuje děti situacím, které mohou být nad jejich adaptační možnost. Zvýšená zranitelnost je také u dětí, které odpadnou ze standardní vzdělávací dráhy, nezaměstnanost ale i období přechodu od vzdělávání k zaměstnání je náročné. (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005, s. 267-269).

Podle statistik, až polovina manželství končí rozvodem. Lidé bývají velmi sobečtí, mají málo pokory a málo o rodině přemýšlí. Argumenty, že se děti mohou vídat s rodiči kdykoliv budou chtít, jsou sice hezké, ale už to není rodina. Není už to společné prožívání všeho, co k rodinnému životu patří. Společné sdílení příjemných prožitků, ale i problémů, které

v každé „normální“ rodině jsou. Děti, které v těchto rodinách vyrůstají, mají pak často pokřivené žebříčky hodnot a mohou mít problémy. Chybí jim vzor, se kterým se mohou identifikovat.

Ústavní výchova se snaží reagovat na společenskou situaci. Dochází k pozitivním změnám. Základem však má být výchova v rodině. Stále se setkáváme se schematismem, v odebrání dětí z rodin, kdy se nevyčerpají všechny možnosti práce s rodinou tak, aby byla motivována ke spolupráci a aby dítě mělo možnost se co nejdříve vrátit domů. Malá je také snaha DD o využití vhodné pěstounské péče.

Ve své diplomové práci se zabývám výchovnými problémy v ústavní výchově. Zvolila jsem konkrétní, nejmenovaný Dětský domov. Téma práce jsem si zvolila proto, že jsem v minulých letech pracovala v různých typech zařízení ústavní výchovy a také ve speciálním školství. Obecným cílem práce je popsat typy poruch chování, se kterými jsem se v rámci výchovných problémů v domově setkala. Jde především o problematiku agresivního chování. Zamyslet se chci nad tím, co pozitivně ovlivňuje rozvoj dítěte, vysvětlit náročnost práce s rizikovou mládeží, kam určitě i svěřenci dětského domova patří.

V praktické části, jsem zpracovala 5 kazuistik svěřenců DD. Svěřence jsem vybírala na základě náhodného výběru. Jako metodu sběru dat jsem využila nestrukturovaný rozhovor, zúčastněné pozorování a analýzu dokumentů.

Cílem mé práce je zmapovat výchovné problémy a jejich výskyt, popsat aktuální opatření pracovníků DD a poukázat na současné chyby při řešení této problematiky. Zamyslet se nad zavedenými způsoby práce s dětmi v konkrétním DD, nad schematismem v práci s nimi, nad nedostatečnou prací s rodinou ze strany úřadů i DD. Přínosem pro praxi, domnívám se, by mohlo být uvědomění si, že zvolená problematika je velmi vážná. Že systematická, cílená práce s rodinou, podpora pěstounské péče a také snaha o velmi kvalitní vedení ústavní výchovy, to vše by pomohlo snížit počty svěřenců v ústavní výchově. Na druhé straně si také uvědomit, že dětský domov má být domov a ne státní instituce, která dohlíží na svěřence, z nichž se často stávají lidé, kteří pak v životě mají problémy s chováním, které neumí řešit.

U poruch chování dětí a mladistvých, je jedna z nejdůležitějších věcí ta, že se klade důraz na prevenci, příp. včasné podchycení a nápravu. Medikace nemívá velký význam.

Poruchy chování charakterizujeme jako poruchu v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování odpovídající jeho věku, či úrovni jeho rozumových

schopností. Nepřiměřené reagování souvisí s emočním laděním. Lidé s poruchou chování mívají narušené vztahy k ostatním. V období dospívání dochází k diferenciaci trvalejšího narušení chování či pouze k přechodným výkyvům. (Vágnerová, 2008, s. 803).

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMOSLOVÍ

1.1 Výchova

Výchova je záměrné působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout v jeho vývoji pozitivních změn. Jde o vzájemnou interakci mezi vychovávaným a rodičem, učitelem, vychovatelem. Výchova závisí na míře výchovných vlivů, ovlivňování podmínek, které na něho působí a také na jeho osobních dispozicích.

1.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova představuje jednu z forem náhradní výchovné péče. Již od svého zavedení v 50. letech 20. století se stala předmětem kritiky řady odborníků. Především je jí vytýkáno, že dlouhodobým pobytem v ústavním zařízení je dítě deprivováno, sociálně izolováno od své původní rodiny a může se u něj projevit syndrom ústavní závislosti. Pobyt v zařízení také nedostatečně připravuje pro samostatný život. Když pak mladí lidé odcházejí z ústavních zařízení, dostávají se do situací, se kterými se dosud nesetkali. Musí si najít bydlení, zaměstnání a především se začít sami o sebe starat. Většina z nich toho však není schopna, protože na dobu po odchodu ze zařízení je nikdo dopředu nepřipravil. Tito mladí lidé jsou odkázáni na pomoc dalších osob nebo zařízení. Jednou z forem pomoci pro ně představují „Domy na půl cesty“. Nabízí mladým dospělým po časově omezenou dobu střechu nad hlavou a pomoc při osamostatňování se, formou nabídky nejrůznějších služeb. Jejich význam je v současné době nedoceněný. Je zcela určitě velmi důležité, aby v naší společnosti „domy“ existovaly. Svou činností totiž preventivně působí proti patologickým jevům, jako je kriminalita, závislost, prostituce a zároveň brání tomu, aby se mladí dospělí z ústavních zařízení stávali bezdomovci. Z psychologického hlediska je ústavní výchova vhodná pouze jako přechodné řešení, než je pro dítě nalezena vhodná rodina (osvojitelská, pěstounská), nebo než se může vrátit zpět do původní rodiny. Soud je proto povinen před jejím nařízením vždy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zabezpečit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.

Ústavní výchova v ČR patří pod 3 ministerstva: MZ (ministerstvo zdravotnictví) - kojené ústavy pro děti do 1 roku, MŠMT (ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) – diagnostické ústavy (DÚ), dětské domovy (DD), DD se školou, výchovné ústavy (VÚ), střediska výchovné péče (SVP), MPSV – Domovy pro osoby se zdravotním postižením.

„Každý dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení dítě i mladistvého hendikepuje, ať k němu zavdalo podnět cokoli. Běžná ústavní zařízení deprivují svěřence, pokud jde o psychologické a sociální potřeby. Následky této deprivace jsou zřetelné i u potomků lidí, kteří ústavem v dětství prošli, v takových ukazatelích jako zdravotní stav, úroveň vzdělání, kriminalita, kvalita partnerského života“. (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005, str. 269).

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, zajišťují základní právo dítěte na výchovu a vzdělávání v rámci mezinárodních smluv o lidských právech, s dítětem se zachází v zájmu plného rozvoje jeho osobnosti. Účelem je zajistit dítěti na základě rozhodnutí soudu, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

U preventivně výchovných zařízení (jsou součástí systému), je účelem předcházení vzniku a rozvoji negativních projevů, zmírňování či odstraňování důsledků již vzniklých poruch chování.

Péče se poskytuje i dětem, které nejsou občany ČR, může se poskytovat také nezaopatřeným osobám od 18 let až do 26 let, které se připravují na budoucí povolání. Pro děti se závažnými poruchami chování se zřizují ve výchovných zařízeních školy, s odpovídajícími vzdělávacími programy. Pro vysvědčení používají školy tiskopisy a razítko s názvem a adresou školy s vynecháním názvu výchovného zařízení, jde o snahu předejít stigmatizaci dítěte.

1.3 Dětský domov

Dětský domov je zařízením pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže. Zabezpečuje výchovnou, hmotnou a sociální péči dětem, které ze závažných důvodů nemohou být vychovávány ve vlastní rodině a nemohou být osvojeny či umístěny v jiné formě náhradní rodinné péče. Jsou zde zpravidla děti od tří do osmnácti let, případně do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Osobně jsem pracovala v dětském domově rodinného typu. Náš domov dělí děti do tří rodinných skupin. Rodinná skupina se sestává maximálně z 8 dětí. Každá skupina má svůj obývací pokoj, kuchyňku, prádelnu a sociální zařízení pro děvčata a chlapce. Děti bydlí zpravidla po dvou. Při zařazování dětí do skupin se respektují sourozenecké vazby a tyto děti jsou vždy v jedné rodinné skupině. Děti se starají (s ohledem na svůj věk) o pořádek na svých pokojích, samy se učí prát prádlo, žehlit, uklízet, připravovat se do školy, jednou za 3 týdny (v některých zařízeních i každý týden), si spolu

s vychovatelem (tetou nebo strýcem), sestaví jídelníček, nakoupí potraviny a vaří spolu celý víkend. Volný čas děti tráví nejvíce v areálu domova, na zahradě, v tělocvičně nebo v posilovně, či v zájmových kroužcích ve městě. Pořádají se vycházky do blízkého i vzdálenějšího okolí, pěšky, na kolech, kolečkových bruslích, v zimě jsou oblíbené výjezdy na lyže. Na prázdniny jezdí děti na tábory, nebo společné rekreace. Posláním tohoto zařízení je poskytnout co nejkvalitnější výchovu a péči. Jde o snahu, aby se děti rozvíjely ve všech oblastech. (z výročních zpráv DD).

Zařízení má 7 denních vychovatelů, 6 žen a 1 muže. Jedna denní vychovatelka je zároveň zástupce statutárního orgánu. Dále o děti pečují 2 pomocné vychovatelky – noční. Každá skupina má jednu hospodyňku (celkem 3). V kuchyni se střídají 2 vedoucí kuchařky a s úvazkem 0,4 jim pomáhá pomocná kuchařka. Dále je zde 1 sociální pracovníce, která je zároveň pokladní a hospodářkou. Vedoucí školní jídelny je i účetní, o údržbu budovy a zahrady se stará údržbář. Domov řídí ředitel. Celkem má domov 19 stálých zaměstnanců.

2 OSOBNOST

Mezi nejčastější výchovné problémy které se v DD vyskytují, patří: agresivní projevy, ne-respektování autority, lhaní, neplnění si povinností jak ve škole, tak v DD, krádeže, vulgarity, apod.

Výchovné problémy jsou způsobeny osobnostními předpoklady jedince. Osobnost funguje jako individuální celek, který je ve svých charakteristických rysech relativně stabilní.

Podle Příkaského (2000), jsme každý individualitou, kterou když respektujeme, respektujeme osobnost. Osobností je i člověk, jehož projevy nejsou obdivuhodné. Záleží, nakolik je osobnost vyspělá a vyzrálá. Rodina, společnost, vzdělání sice hrají roli, důležitější však je, jak toto všechno člověk dokáže vnitřně zpracovat a jak se pak projevuje v životě. Na rozvoji osobnosti lze pracovat celý život. Nejprve nás rozvíjí rodiče. Toto je základ, k němuž se pak člověk vrací pro pocity bezpečí a jistoty. Přechod z dětství do dospělosti je spojen s negací a kritikou obecně platných hodnot. Toto náročné období pro děti i rodiče je velmi důležité pro vyzrání osobnosti.

Osobnost je složena ze schopností a rysů. Schopnosti jsou vlastnosti, které umožňují člověku naučit se vykonávat různé činnosti, ty se rozvíjí na základě vloh, kdy působí prostředí. Schopnosti jsou pak intelektové, tvořivé, senzomotorické.

Rysy – povahové vlastnosti, které se dělí na temperament (vyjadřuje způsob reagování a chování) a charakter (ten řídí jednání člověka podle morálky). (Příkazský, 2000, 107-114).

„Tradiční pohled na emoce odkazuje na temperament jako na způsob reagování na vnější či vnitřní podněty. Jsme zvyklí emoce spíše podceňovat nebo jim dávat nepatrný význam. Proto je k užítku slyšet i názor obhájců „emoční inteligence“. Zastánci zdůrazňují, že emoce mají pro náš osobní i pracovní život velký význam, emoční dovednosti dokonce rozhodují o kvalitě života, ba dokonce i o úspěchu v práci a ve společnosti“. (Příkazský, 2000, s.111).

Osobnost určuje, jak se jedinec bude chovat v různých situacích. Toto platí, i když jsou některé rysy osobnosti odlišné od normy. Takoví lidé, pak mají sklony reagovat neobvyklým způsobem na běžné podněty. Pokud jde o osobnostní poruchy, pak takové chování vede k objektivním i subjektivním potížím.

„Interpretace této varianty do značné míry závisí i na teoretickém východisku každého autora. Jednotlivé psychické vlastnosti, resp. vrstvy, ať už jsou jakékoli, jsou integrovány v celek, neprojevují se samostatně, ale v daném osobnostním kontextu“. (Vágnerová, 2008, s. 511).

Cloningerova trojdimenzionální typologie osobnosti: 1) závislost na odměně (potřeba pozitivních podnětů, pro tyto lidi je nadměrně důležitá pochvala, podpora a ocenění).

2) potřeba změny, nové a silné zážitky

3) potřeba vyhýbat se nepříjemnostem

Poruchy osobnosti lze chápat jako extrémně vyjádřené varianty běžných osobnostních typů. „Hranice mezi akcentovanou osobností a již potvrzenou poruchou je v některých případech velice těžké stanovit. Z tohoto důvodu neexistuje ani shoda v údajích o četnosti jejich výskytu v populaci“. (Vágnerová, 2008, s.513).

Příčiny vzniku poruch osobnosti nejsou jednoznačně určeny, a proto se předpokládá, že biologické a psychosociální faktory působí ve vzájemné interakci.

Podle výsledků osobnostních studií mladistvých přestupníků zákona, se nejčastěji používá pojmů navržených Hewitem a Jenkinsem. (Založeno na základě jejich analýzy pěti set anamnéz klientů výchovné kliniky).

Rozdělují osobnosti s rizikovým chováním na typy:

1. nesocializovaně agresivní typ osobnosti, (někdy také označení psychopatický),
2. socializovaný typ osobnosti, (někdy také socializovaně agresivní),
3. utlumený typ osobnosti čili neurotický typ (někdy též úzkostný, stažený).

K těmto třem základním faktorům, které byly získány klasifikací minulého a současného chování mladistvých, někteří autoři připojují ještě;

4. nezralost či nedostačivost (vysoce koreluje se syndromem hyperaktivity). (Matoušek, Kroftová, 2003).

3 PORUCHY CHOVÁNÍ

Normy chování jsou tím základním, jak se člověk ve společnosti chová a jak jedná. Člověk má vždy usilovat o dobré vztahy a respektování individuálního přístupu k lidem, na základě poznání jejich osobnosti. Chování můžeme rozdělit na chování racionální, které nebývá nejčastější formou lidského chování a na chování iracionální, kdy je člověk pod vlivem emocí, citů, afektů a egoismů.

Pro dobré fungování společnosti je důležité aby vládl řád a stabilita. To zajišťuje tzv. sociální kontrola (podle Parka můžeme rozlišovat tři její typy: elementární systémy, veřejné mínění a instanci náboženství, politiky, či práva). Pokud mechanismy sociální kontroly nejsou dostatečně účinné, mohou vést k formování sociálně patologických osobností. (Kohoutek, 1998, s. 67-68).

Musilová (2003) říká, že nápadné chování se dá třídit, podle různých kritérií. Toto třídění má přispět k základní orientaci v kazuistikách v situacích výchovného procesu. Jsou to:

- 1) Nápadné znaky v oblasti vztahu k učení (to není cílem diplomové práce).
- 2) Nápadné znaky v oblasti chování.

Chování žáka, svěřence, je pozorovatelným výsledkem jeho osobních vlastností. To, co svěřence ovlivňuje je jejich inteligence, předchozí znalosti, zkušenosti, podněty, zájmy, rodina. Čím dříve si učitel, vychovatel, všimne nápadného či mimořádného chování svěřence a prozkoumá jeho příčiny, tím rychleji a kvalitněji přispěje k jeho dalšímu vývoji. Za nápadné se nepovažuje jen chování negativní.

Chování, je projevem prožívání, je to soustava reakcí, ty zahrnují *jednání* – záměrné chování, *sdělování* – prostřednictvím komunikačních symbolů a *výraz* – bezprostřední exprese prožívání. Vztah mezi učitelem (vychovatelem) a žákem (svěřencem), určuje především učitel (vychovatel). Pokud zde panuje rovnováha, bývá zpravidla chování žáka (svěřence) bezkonfliktní. S učitelem (vychovatelem), který budí respekt a má autoritu, se žáci snadněji přizpůsobí *dobrovolné (uvědomělé) kázni*.

Poruchy chování se dají třídit podle různých znaků, některé poruchy lze zahrnout do několika skupin.

Mezi nápadné znaky v oblasti chování Musilová řadí:

a) Dysfunkční chování – jedná se o specifické poruchy chování, dříve označováno jako LMD, nyní ADHD (porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou), příp. ADD (porucha pozornosti).

„Jedním z ukazatelů poruchy je stupeň kontroly vlastního chování jedincem. Dítě se nechová přiměřeně věku a prostředí. Při extrémně silné kontrole dochází ke školním fobiím, naopak při slabé, popř. chybějící kontrole, je patrná značná emoční labilita a impulzivita“. (Musilová, 2003, s.29).

b) Nezáměr o školní práci – zpravidla souvisí s nepodnětným nebo liberálním sociálním prostředím.

c) Pasivní a nejisté chování – vyplývá ze sníženého sebevědomí jedince.

d) Opoziční chování – narušené chování ovlivněné negativními osobnostními vlastnostmi.

e) Asociální chování – chování, které se vymyká normám dané společnosti. (Musilová, 2003, s. 23-31).

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen nebo ochoten respektovat normy chování na úrovni odpovídající věku, eventuálně úrovni rozumových schopností“. (Vágnerová, 2008, s.779).

O poruchu se nejedná, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem. Pokud jedinec normy chápe a odmítá je akceptovat, o poruše mluvíme.

Nevhodné sociální chování má za následek neschopnost udržovat přijatelné sociální vztahy. Život v nevhodném či nepodnětném prostředí, rozvíjí nežádoucí způsoby chování. Jedinci s poruchami chování nechápu význam přizpůsobení se. Často tito jedinci mají absenci citových vztahů, které jsou potřebné pro pozitivní zkušenosti a rozvoje schopnosti empatie. Za porušování norem nepocítují vinu. Poruchy chování mohou mít v dětském věku také přechodný charakter, dají se však chápat jako signál rozvíjející se poruchy osobnosti jako zvýšené riziko k problematickým projevům.

Za příčiny vzniku poruch chování považuje Vágnerová (2008) multifaktoriální podmínění.

Genetická dispozice – může se v dětství projevit na úrovni temperamentu (dráždivost, impulzivita, vzrušení, nezávislost na pozitivním sociálním hodnocení), tyto a podobné potíže se obvykle projevují již v raném dětství a dají se výchovně málo ovlivňovat.

V dospělosti se u nich často objeví porucha osobnosti, takto disponován bývá obvykle alespoň jeden z rodičů.

Biologická dispozice – mohou vzniknout narušením struktury či funkcí CNS.

Úroveň inteligence – neovlivňuje výrazně vznik poruchy chování.

Vliv sociálního prostředí – je velice významný. Pokud dítě žije v nevhodném či nepodnětném prostředí, je riziko vzniku poruch chování vysoké.

Dobu přetrvávání a závažnost v oblasti chování a mezilidských vztahů, můžeme chápat jako negativní. Potíže se mohou rozvinout v osobnostní poruchy.

Vágnerová rozděluje poruchy chování na neagresivní, kam řadí: lhaní, útoky, záškoláctví, toulání, krádeže. Mezi agresivní poruchy chování patří agresivita a specifickou variantou násilného jednání je šikana.

Při dlouhodobém sledování hyperaktivních dětí se ukazuje, že potíže v období dospívání u nich nemizí. Tyto děti mívají i v dospělosti větší problémy s adaptací na společenské prostředí. Syndrom hyperaktivity u adolescenta bývá spojován s takovými znaky chování jako: impulzivita, agresivita, záchvaty vzteku a snížené sebehodnocení. Několik desítek procent těchto dětí je v dospělosti klasifikováno psychiatry jako anomální nebo psychopatické osobnosti. (Vágnerová, 2008, s.779-799).

3.1 Agresivita

„Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké potřeby (např. k získání něčeho nebo k sebeprosazení)“ . (Vágnerová, 2008, s.797).

Agresivita je závažnější forma poruchy chování, projevuje se násilným porušováním a omezováním práv ostatních. Agresivní jedinec řeší násilím určitou potřebu, mnohdy mu působí potěšení i vlastní akt agrese, pocit vlastní síly a možnosti ovládnutí druhých. Napodobování agresivního chování rodičů či medializace skutečného či fiktivního násilí, má negativní vliv na formování osobnosti jedince.

Jde o chování, které v různé míře opakovaně a dlouhodobě narušuje sociální a právní normy. Příčinou mohou být genetická dispozice, porucha centrální nervové soustavy, negativní vliv sociálního prostředí, úroveň inteligence apod.

Agresivní chování se stává problematickým až tehdy, když překročí určité hranice. Důležitá je subjektivní interpretace dané situace. Bojovné jednání se nedá vždy hodnotit negativně, socializovaná varianta, která respektuje daná společenská pravidla je označena asertivitou. Protože, není jednoznačně stanoveno, kde je hranice mezi asertivitou a nepřijatelnou agresí je hodnocení četnosti výskytu agresivního chování obtížné. Tato hranice je v různých společenstvích různá. Sklony k agresivitě jsou podmíněny multifaktoriálně. (Vágnerová, 2008, s. 757-758).

Psychologická charakteristika agresivního chování, je obvykle spojena s emočním prožitkem. Na základě negativních emocí mohou vzniknout silné tenze, které se označují jako afektivní agrese. Vztek, jako emoce, spojený s hostilitou (nepřátelstvím) je typickou emocí, s nepřátelským vztahem k objektu násilí. Agresivitu může vyvolávat i pocit frustrace ve spojení s úzkostí a strachem. Délka, či intenzita zátěžové situace může ovlivňovat agresivní reakce. Sklon, uvažovat určitým způsobem (kognitivní zpracování), je pro lidi se zvýšenou agresí typický. Schopnost přijmout pozitivní vysvětlení konání, pak snižuje agresii. (Vágnerová, 2008, s. 764-765).

Sociální kontakty a pocit bezpečí, jsou v životě důležité. Mezi členy malé sociální skupiny, pokud ji není možné opustit, může vzniknout nadměrná sociální stimulace, která může agresivitu zvyšovat. Agresivitu může zvyšovat i omezení osobního prostoru či pocity prázdnoty a nudy. V průběhu života si vytváříme mezilidské vztahy, které jsou důležité pro pocit sounáležitosti, lidi pak rozdělujeme na blízké a přátelské, cizí jsme schopni akceptovat neutrálně. U lidí, kteří nejsou schopni takto rozdělávat třeba proto, že žádné blízké nemají, se zvyšuje jejich pocit ohrožení a úzkosti, snadno pak podléhají agresivnímu chování. Jsou citově deprivováni a chybí jim empatie, mohou pak být lhostejní jak ke svému okolí, tak k sobě samému. Agresivita může sloužit i jako kompenzace vlastní hodnoty, kterou si jinak neumí potvrdit. Může se stát, že dochází jen k projevům agrese, i když jemu samotnému to nic nepřináší. To jsou případy vandalismu, nebo násilí na cizích lidech. (Vágnerová, 2008, s. 766-769).

3.2 Šikana

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“ (Vágnerová, 2008, s.798).

Charakteristikou šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašit. Je to cílené, obvykle opakované užití násilí vůči jedinci či skupině. Zahrnuje jak fyzické útoky, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako přehlížení a ignorování. Nebezpečnost šikany spočívá zvláště v závažnosti a dlouhodobosti. Probíhá nejčastěji mezi žáky, svěřenci ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v různé denní době. Pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Učitel nebo vychovatel, který bude vědět o šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu. Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví.

4 POZITIVNÍ ROZVOJ DĚTSKÉ OSOBNOSTI

Dítě by mělo být od malička pozitivně vychováváno a ovlivňováno. To, s jakým vychovatelem se svěřenec setká a také to, co prožil v původní rodině je potřeba někdy poopravit.

Při výchově musíme také počítat s určitou mírou pokusů a omylů, učíme se většinou za pochodu, ale předběžná příprava nám pomůže. (Satirová, 1994, s.191).

K tomu, co dítě pozitivně ovlivňuje a o co bychom se při vlastní výchově měli snažit, rozděluje Helus (1987) do pěti skupin.

Význam životních perspektiv - dítě žije přítomností, ale také budoucností (hra na maminku a tatínka, na různé profese...). Stále se na něco těší, upíná, připravuje. Vytyčování životních perspektiv hraje důležitou roli. Perspektivní cíle, ke kterým se jedinec upíná, ho mobilizují, orientují a aktivují, zoceluje se tím celá osobnost. Nalézá smysl k činnostem. Perspektivy, kdy dosažení cíle si žádá rozvinutí dlouhodobé činnosti a nasazení celé osobnosti, se musí umět rozložit do sledu kroků přibližujících tento cíl a ubezpečujících o jeho dosažitelnosti. Platí-li, že má vzdálená perspektiva zcela zásadní význam pro realizaci rozvoje, pak neméně platí, že kapitulace v půli cesty má dalekosáhlý demoralizující dopad. Na cestě by měly být úspěchy, které dokazují, že cíl není jen blouznění rozplývající se v těžkostech všedních dnů. Tzn., že rodiče, učitelé..., musí umět rozložit cestu za vzdáleným cílem do sledu kroků, které vzdálený cíl přibližují.

Význam přesvědčení o hodnotě mezilidských vztahů - je důležité nehledat objektivní příčiny proč nemůžeme poradit, pomoci, ale snažit se o opak. Radovat se, když člověk potká člověka a mít vnitřní potřebu pro toto setkání také něco udělat.

Význam zdravého sebevědomí - člověk, který si nevěří má zpravidla narušený i vztah k činnostem, ve kterých se má realizovat. Pochybuje o úspěchu a předem počítá s neúspěchem, má dojem, že vše je marné, to mu brání v plném nasazení. Mnoho sil ztrácí v pochybách a úzkostech, hledáním omluv a výmluv. Zdravé sebevědomí není slepou sebevěrou, že vše zvládnou a pokud ne, je to jen vina druhých. Zdravé sebevědomí je sebevědomím kritickým. Kritičnost může být destruktivní či konstruktivní.

Konstruktivní – dítě si má velmi záhy uvědomovat, že péče o vlastní rozvoj je jedním ze základních výrazů lásky a úcty k sobě i k druhým blízkým lidem. Momentální selhání a prohra není katastrofa, tím vše nekončí. Stala se chyba, z chyb se člověk učí. Rodiče a učitelé

telé mají tedy vynaložit velké úsilí na to, aby naučili děti s chybami a nedostatky pracovat a to tak, aby chyby a selhání dítě nedemoralizovaly, ale aktivovaly a mobilizovaly.

Význam odvahy a způsobilosti tvořivě myslet a jednat - při utváření osobnosti vyplývá, že jedinec přestává být osudem vlečen, ale uvědomuje si, že běh událostí i chod svého života spoluvytváří. Je třeba, aby rodiče, vychovatelé, učitelé, čas od času vstupovali do jejich her a v průběhu hry dětem vyjevili, že se věc dá dělat i jinak (hry na různé lidi, povolání...). Učí se tak hledat cesty k domluvě, spolupráci, odstranění konfliktu, k objasnění svého názoru. Důležité je, že za každým sporem je možnost pochopení stanovisek. Společná domluva, kdy obě strany tím získají víc, než když se spor vyhroť do krajnosti. Vztahy jsou věci tvořivého díla, na kterém se sám podílím. Pak se umím zamyslet, co se mezi lidmi odehrává, vcítit se a posoudit věc očima všech zainteresovaných v taktním jednání tváří v tvář.

Význam nezastupitelné povinnosti a zodpovědnosti vůči kolektivu - to, jaké dítě je, jak plní své povinnosti, co a jak dělá, má význam pro druhé, kteří s jeho podílem na společné práci a společném životě počítají. A naopak, co a jak dělají druzí má dopad na jeho život. Má si uvědomit, že selhání jednoho nebo druhého, včetně jeho, má důsledky pro všechny ostatní (rodinu, příp. jiný kolektiv). Pocit, že spoléhám-li na mě, musí mít i oni, že se spoléhají na mne. Je dobré, svěřovat dítěti povinnosti, které jsou jen jeho, na kterých může založit prvopočátky vědomí svého plného a nenahraditelného podílu na společném životě a díle. Podstatné není o co jde, ale naprostá pravidelnost a to, aby povinnost prožívala v celé rodině, či jiném společenství, vážnost.

Aby byla hodnocena, jako jedna z povinností, bez které si nejen rodinná pospolitost nedokáže život představit. Je špatné, když si nevšimneme, že dítě svou povinnost nesplnilo, že to buď zvládneme sami, aniž nás to zatíží, nebo že nemusí být plněna vůbec. Když je vidět iniciativa navíc, má být povšimnuta. Je dobře, když dítě si svojí činností uvědomí, že jde o činnost, kterou držíme pohromadě „MY“ všichni. (Helus, 1987, s.71-87).

Dítě začíná život v původní jednotě s matkou v jejím těle. I po porodu žije v úzkém spojení s ní. Pro žádný jiný vztah mezi lidmi neplatí silněji, že dva jsou „jedno tělo a jedna duše“. Postupně se musí oddělit, aby se stali sami sebou. Každá „dostatečně dobrá matka“ poskytuje dostatečně pevné zázemí pro odpoutávání. Když chybí láskyplná, pečující matka, je odpoutání nepřírozené a mrzačící. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005, str. 59).

5 NÁROKY PRÁCE S RIZIKOVOU MLÁDEŽÍ

Práce s rizikovou mládeží ve školách, výchovných zařízeních, v rodinách, je velmi náročná jak psychicky, tak fyzicky.

„O práci s rizikovou mládeží uvažujeme jako o podpůrné práci, o optimálním postoji pracovníka mluvíme jako o podpůrném postoji, neboť se domníváme, že bez této intence nemá práce s rizikovou mládeží smysl“. (Matoušek, Kroftová, 2003, s.249).

„Obecně jsou pomáhající profese přitažlivé pro lidi, kteří mají velmi silnou rodičovskou složku osobnosti, která je motivuje k pomáhajícímu, podpůrnému postoji“.

„U nezanedbatelné části profesionálů v pomáhajících profesích je volba povolání pokusem o kompenzaci staršího nebo aktuálního traumatu“. (Matoušek, Kroftová, 2003, s.250).

Problematická (riziková) mládež, často dělí společnost na ty kteří jsou ochotni jim pomáhat a jsou vůči těmto dětem a mládeži pozitivně naladěni. Část společnosti je spíše skeptická. Velice rozdílný je také přístup veřejnosti k jednotlivým zařízením ústavní výchovy. Obecně jsou děti z dětských domovů a kojeneckých ústavů veřejností přijímány mnohem pozitivněji, než svěřenci výchovných ústavů. Je pravda, že někteří mají za sebou závažnou trestnou činnost, ale ve výchovném ústavu jsou i svěřenci, kteří se tam dostali proto, že se dostatečně neworkovalo s rodinou, že se nevyčerpaly možnosti pozitivního ovlivnění dítěte i jeho rodiny.

Pomáhající profese se mohou také v rodinách dědit, nebo pro křesťansky orientované lidi může být pomoc bližnímu ústředním motivem jejich práce. Může se stát, že se zde dostanou i lidé se sexuálními problémy, motivací může být i věk, možnost po zenitu se spojit s mláďím. Také ti, kteří mají výhrady ke světu dospělých, který je samá přetvářka, konzum, ničení přírody, zde mohou hledat své místo. Je vidět, že některé motivy jsou ušlechtlejší, jiné zavrženíhodné. Pro tuto práci je podstatné, nakolik se osobní motivy promítají do vztahu ke klientům. Ideální by bylo, kdyby každý pracovník prošel zároveň se vzdělávacím výcvikem pro výkon profese. (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 249-251).

Mezi „optimální osobnostní rysy“ pro pracovníky s mládeží i rizikovou mládeží patří: flexibilita, zralost, čestnost, dobře usuzovat, mít zdravý selský rozum (kdy nejsou jasná pravidla), odpovědný, přiměřeně sebevědomý, rozvážně reagující, dobře komunikující, tolerující frustraci, otevřený, čestný, přijímající kritiku, podporující klienty, spolupracující, dávající dobrý příklad.... Každý (rodič, vychovatel, terapeut), kdo je s dospívajícími konfrontován ví, že mladý člověk potřebuje být jednou umravňován, někdy postižen sankcemi, jindy dodat sebevědomí, že může být dospělému i rovnocenným partnerem, někdy i vzorem. Pouhým umravňováním, vyžadováním dodržování pravidel a kázně, dochází k naprostému úpadku práce s rizikovou mládeží. Když silnější ukázně slabšího (šikana), inspiruje k šikaně i svěřence. Pracovník musí mít dostatečnou sebekontrolu.

Navázání kontaktu se svěřenci nebývá mnohdy snadné, protože často pochází z rodin, kdy se k nim rodiče nechovali adekvátně. I když je vztah navázán, mnohdy trvá dlouho, než dojde k důvěře.

V neposlední řadě si musí pracovník dát pozor také na to, aby nezačal mít negativní úsudky o klientech a jejich rodinách, nelichotivě je nenapodoboval, aby nebyl pasivně agresivní.

Při práci s klientem pokud zůstane jen u shromažďování materiálů, se o klientovi vytvoří stoh papírů, jde jen o další byrokracii, která vztyčí další bariéry. Pokud chceme klientovi pomoci, je nutné, aby plán práce s klientem byl přísně individuální (nemusí být složitý) i když je klient v zařízení se skupinou klientů. Sledování skupinových cílů, nemusí představovat pro každého klienta přínos, někdy ho může i poškozovat. Angažovaný a odpovědný pracovník má starost o další osudy klienta po propuštění z péče, klient však musí chtít spolupracovat, chtít udržovat dál kontakt. „*Klient pak přestává být „horkým bramborem“ postrkovaným od instituce k instituci a stává se lidskou bytostí, na které někomu záleží a která má sama pevné osobní vazby*“. (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 252-258).

Pro práci s mládeží, by mělo být samozřejmostí nejen pedagogické ale i sociální vzdělání a pravidelné psychosociální výcviky. I na místa vychovatelská, se začíná požadovat vysokoškolské vzdělání. Ze zkušenosti vím, že vychovatelé - vysokoškoláci jsou málo kde. Je pravdou, že v dnešní době jsou možnosti vzdělávání v této oblasti poměrně rozšířené a

dostupné a v nejrůznějších podobách. Buď přímo VŠ studium, nebo se pořádají nejrůznější semináře, školení apod. Tato rozhodnutí bývají však spíše záležitostí individuální.

Domnívám se, že zejména starší generace k dalšímu vzdělávání, celoživotnímu vzdělávání, přistupuje dosti liknavě. Většinou čekají, až dostanou „příkaz“ (dnes i pod pohrůžkou propuštění z důvodů nesplnění kvalifikačních předpokladů) a pak se, mnohdy ne příliš ochotně, vzdělávání zúčastní. Nových informací z oblasti výchovy, pedagogiky volného času, nejrůznějších forem terapeutických kurzů, práce s rodinou, sociální práce apod., se nabízí ve velmi dobré kvalitě opravdu mnoho. To je důležité proto, aby pak výchova, když rodina selže, byla co nejvíce rodinu připomínající a aby zde byla obecná snaha o takovou práci s rodinou a světcem, aby byl návrat do původní rodiny co nejrychlejší.

„Musíme tedy definitivně prohlásit, že právo a povinnost rodičů na výchovu jsou podstatné, neboť jsou spojené s předáváním lidského života; že jsou neodvozené a původní, ve srovnání s výchovnou úlohou jiných osob, protože mezi rodiči a dětmi je jedinečný vztah lásky; jsou nenehraditelné a nezczitelné, takže nemohou být plně přeneseny na jiné, ani si je jiní nemohou přisvojit“. (Pavel II., 1996, s.43.).

„Proto je nezbytně nutné a naléhavé, aby každý člověk dobré vůle usiloval o udržení a uhájení hodnot a požadavků rodiny“. (Pavel II., 1996, s.94.).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Utváření výzkumného problému a výzkumných otázek se vyvíjelo postupně, zejména v době mého působení v ústavní výchově a to jak ve výchovném ústavu pro mládež, tak v dětském domově. Zjistila jsem, že mnohdy nejsou velké rozdíly mezi svěřenci. Výchovný ústav má pochopitelně svěřence s trestnou činností, ale mnohé osudy si jsou hodně podobné. V průběhu přípravy a pak i psaní práce, jsem zjistila, že rozdělení výchovných problémů, zejména agresivních, se nedá jednoznačně rozdělit. Postupně jsem se seznamovala s různými pohledy na problematiku a zjistila, že agresivní chování může patřit mezi poruchy chování.

6.1 Cíl výzkumu, dílčí cíle

Obecným cílem práce je popsat a porozumět problematice agresivních poruch chování u dětí v nejmenovaném, ale konkrétním DD.

Dílčími cíli práce je v konkrétním dětském domově:

*zmapovat výskyt agresivních poruch chování,

*popsat aktuální opatření pracovníků DD u agresivních poruch chování a jaké kroky podnikají ke zmírňování těchto problémů,

*poukázat na současné chyby při řešení této problematiky, navrhnou způsoby možných řešení a tím poskytnout zpětnou vazbu pracovníkům pracujících s mládeží.

6.2 Výzkumné otázky

Po bližším seznámení se s jednotlivými svěřenci, jejich kazuistikami, pozorováním a rozhovory, jsem se rozhodla formulovat výzkumné otázky následovně.

VO1: Jaké typy agresivních poruch chování se vyskytují v DD?

VO2: Jaká jsou aktuální opatření pracovníků DD ke zmírňování agresivních poruch chování?

VO3: Jaké jsou návrhy způsobu opatření ke zmírnění agresivních poruch chování výzkumníkem?

6.3 Výzkumný vzorek

Způsobů výběrů jedinců tak, aby byli reprezentativním vzorkem, je několik. Objektivita výběru se zabezpečuje nejčastěji uplatněním náhody. Zvolila jsem proto výběr náhodný (bez vracení), kdy pro tento způsob je typické, že všichni mají stejnou pravděpodobnost, že budou vybráni. Použila jsem náhodný výběr, z 8 svěřenců mé výchovné skupiny, mechanickým losováním. (Chráška, 2007, s. 20.).

Vzorkem pro mou práci tedy byla skupina pěti chlapců, ve věku od 10 do 25 let, kteří prožili v ústavní výchově, různě dlouhé období a přišli do DD v různém věku: Jan ve 14 letech (v DD 5 let), Michal v 5 letech v DD (v DD 4 roky), Vojta v 7 letech (v DD 4 roky), Marián ve 12 letech (v DD 7 let) a Martin v 16 letech (v DD 9 let).

6.4 Metodologie výzkumu

Ve své práci využívám postupy kvalitativního výzkumu.

Kvalitativně orientovaný výzkum vychází z fenomenologie (idealistická popisná metoda), která zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání, a proto tato metoda připouští existenci více realit. (Chráška, 2007, s.32.).

Kvalitativním výzkumem je jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických propočtů. Kvalitativní výzkum používá zejména data z rozhovorů, z pozorování a z dokumentů. Je potřeba, aby výzkumník pracoval s těmi informacemi které získal a ne snažil se podsouvat účastníkům své myšlenky.

Já jsem si zvolila pro sběr dat analýzu dokumentů, zúčastněné pozorování, nestrukturovaný rozhovor. Data získaná z těchto technik, jsem využila k vypracování kazuistik.

Kazuistika je design výzkumu, který vznikl díky informacím, které jsem získala na základě rozhovorů, pozorování a analýzy dokumentů.

Výhodou kazuistik je, že výsledky jsou zpravidla z důvodu čtivosti srozumitelné širším zájemcům, jsou reálné, zachycují unikátní vlastnosti a okolnosti zkoumaných problémů, jsou zakotveny v realitě. Výsledky mohou poskytovat porozumění a vhled do jiných, podobných případů. Obvykle nevyžadují výzkumný tým. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s.111.).

Metodologie rozlišuje pozorování zúčastněné a nezúčastněné. (Při zúčastněném pozorování dochází k interakci mezi výzkumníkem a účastníkem, u nezúčastněného se využívá

např. videokamera, polopropustné zrcadlo apod.). Já jsem si vybrala pozorování zúčastněné.

Zúčastněné pozorování je dlouhodobé systematické pozorování ve zkoumaném terénu. Pozorovatel se stává účastníkem každodenních aktivit.

Rozhovor je nejčastější metoda v kvalitativním výzkumu. Rozhovory mohou být strukturované, polostrukturované a nestrukturované – narativní. Můžeme využívat otevřených a zavřených otázek. Velmi důležité, je všimnout si při rozhovoru i neverbálních projevů, které vypovídají o náladě, pocitu apod.

Použité techniky sběru dat (zúčastněné pozorování, rozhovory a analýza dokumentů) poskytly komplexní data o problematice agresivních poruch chování v DD.

7 POPIS VLASTNÍHO ŠETŘENÍ

Po prostudování jednotlivých spisů, jsem využila také konkrétních situací, ve kterých jsme se v průběhu roku 2008 vzájemně ocitali a setkávali. K vzájemným interakcím docházelo jak v době povinností, tak v době volného času. Využila jsem tedy ve své práci nejen konkrétních zápisů a poznámek o jednotlivcích, ale zároveň jsem využila i nestrukturovaných a mnohdy předem neplánovaných rozhovorů a nezávislého pozorování svěřenců v různých situacích.

Postupně jsem si uvědomovala, že svěřenci za mnohé své projevy nevhodného chování a hlavně projevy agresivity ani nemohou. To, že se ocitli v ústavní výchově, bylo pro mnohé z nich traumatizující. V některých rodinách je evidentní, že mohly skončit jinak, pokud by práce s problematickou rodinou byla cílená a intenzivní.

Při čtení kazuistik, si určitě každý uvědomí, jak se na umístění dětí v DD a jejich výchovných problémech podíleli rodiče a nakolik jsou svěřenci dále ovlivňováni způsobem práce a vůbec celou atmosférou v DD. Je také patrné, že tolerance, empatie, motivování, pochopení a vstřícnost vůči svěřencům je jiná, jako k vlastním dětem doma. Výchovné problémy v ústavní výchově, konkrétně v DD, se nějak zvlášť neliší od výchovných problémů v rodině. Co se však určitě liší, je přístup ke svěřencům v DD a doma k vlastním dětem. Velkou roli sehrávají osobnostní kvality vychovatele. Copak doma běžně posíláme děti do diagnostických či výchovných ústavů při opakovaných proviněních? Mentálně postižené dítě by určitě také rodič hájil proti dalším a dalším hospitalizacím v psychiatrické léčebně a konzultoval by neustále typ a podávané množství léků. Skupinový vychovatel bývá často vedením degradován na dozorce, protože při konkrétním řešení problémů, se vedení na nic neptá a rozhodne samo.

Z původního záměru zbývat se výchovnými problémy obecně, jsem se přesunula k projevům agresivního chování, protože to, je vlastně tím nejvážnějším problémem ve výchovné skupině DD. Výzkumné otázky jsem proto specifikovala na problematiku agresivních poruch chování, zda se vyskytují, jak jsou aktuálně řešeny a jaké bych navrhovala řešení já, jako skupinový vychovatel.

8 PŮVODNÍ VÝSLEDKY

8.1 Kazuistika 1: Honza

Osobní a rodinná anamnéza: narozen v roce 1990, pochází i se svým bratrem, dvojčetem, z nemanželského vztahu, těhotenství bylo neplánované. Gravidita a porod bez problémů, poporodní adaptace v normě. Prošel běžnými dětskými nemocemi, bez operací, běžné úrazy, sledován pro hypofunkci štítné žlázy. Otec pracuje jako řidič, je znovu ženatý, s rodinou se nestýká. Dvojčata mají o 2 roky staršího bratra, který pochází z předchozího manželství matky, u které trvale bydlí, pracuje, má ÚSO vzdělání. Matka občas pracuje, občas je v evidenci ÚP. Prarodiče - pouze babička ze strany matky. MŠ navštěvoval od 3 let, adaptace bezproblémová, škola taktéž.

Rodina je problémová, od roku 1990 je v evidenci SPOD. U bratrů byla již v roce 1993 nařízena ústavní výchova, protože matka psychicky nezvládala péči o děti. ÚV byla zrušena v r. 1994 a nad chlapci byl stanoven dohled. Matka byla opakovaně upozorňována na používání nepřiměřených fyzických trestů vůči chlapcům, byla vždy strohá, zdrženlivá, starší syn byl upřednostňován, dvojčata citově strádají. Také zprávy ze školy signalizovaly nedostatky v péči, na obědy nechodili, svačiny nosili, byli bledí a hubení, ve škole průměrní.

V březnu 2004 upozornila škola SPOD na několika denní absenci Janova bratra. Jan sdělil, že bratr má modřiny po těle, hlavně na zádech a proto nemůže do školy. Sociální pracovníci matka sdělila, že chlapce zbila proto, že poškodil uzavřené dveře, chtěl si vzít sošku anděla, která byla v kuchyni. Chlapci řekli, že bývají doma často sami, zamčení, nemohli do kuchyně, že je matka často bije řemenem, vařechou i rukama. Někdy mívají hlad, jejich váha ve 14 letech je 27 a 24 kg. Matka byla informována o tom, že chlapci budou ošetřeni lékařem a následně umístěni do Krizového centra. Oba dobře spolupracovali: Jan byl mlčenlivý, bratr vystrašený, zimomřivý, chvílemi se třásl. V ranních hodinách byli chlapci převezeni do DD v nedalekém městě (na základě předběžného opatření). Matka plakala, reagovala podrážděně, předala pracovníci léky a kontakty na lékaře, které bratři navštěvují (oční a endokrinolog). Zbití přiznává, je však přesvědčená, že péči zvládala řádně, říká, že jsou bratři někdy hůře zvladatelní. Na základě této události, byla matka pro trestný čin týrání svěřené osoby odsouzena k odnětí svobody v trvání 2 let s podmíněným odkladem na tři roky.

Bratři byli přijati do DD mimo bydliště matky a staršího bratra. Adaptaci zvládali těžce, byli však zvládnutelní. Jedli mnohem více než ostatní, divili se množstvím jídla.

Proběhlo vyšetření psychiatrem, kterému byla přítomna i matka, která je evidentně na výchovu slabá, manipulována vlastní matkou. Honza je afektivně labilní, lehce tenzní, v průběhu hovoru tenze kolísá, stupňuje se při dotazech na rodinu a výchovné postupy, přestupky se snaží bagatelizovat, stavět se do lepšího světla, je vztahovačný, má pocit křivdy. Následně u obou chlapců došlo ke zhoršení chování, odmítali autoritu, provokovali, hádali se mezi sebou, fyzicky napadali děti i dospělé. Po návštěvách matky, se jejich chování vždy zhoršilo. Honza je matkou preferován, což se přenáší do sourozeneckých vztahů. Honza sám, bez bratra, sice má poruchy chování, ale zvládnutelné zvýšeným výchovným úsilím, je často příčinou bratrovy psychické dekompenzace, kdy dochází k suicidálnímu jednání.

Říjen 2004 - první psychiatrická hospitalizace: Honza fyzicky napadl svého bratra, je DD odeslán do PL. Adaptace v léčebně je obtížnější, z počátku plačtivý, odmítající režim i stravu, postupně při medikaci režim zvládá, zkouší hranice, ale je usměrnitelný, dále bez výraznějších poruch chování.

Leden 2005 – druhá psychiatrická hospitalizace: opět problémové chování jak v režimu DD, tak školy. Aktuálně přichází i s bratrem. Na odd. je již adaptován, od počátku patrná neurotická reaktivita, z počátku je Honza nepříznivě ovlivňován bratrem, později role přehozeny, chování výrazně infantilní vzhledem k věku, při motivaci je snaživý.

Škola: (v místě DD), bratři se nepřezouvají, nenosí pomůcky, v hodině nepracují, trhají listy ze sešitu a vyrábějí z nich koule, které hází po třídě, buší do lavice, zpívají, vydávají zvuky, o přestávce se honí, perou, útočí na žáky 1. stupně...běžná reakce na pedagoga je: „jdi do prdele..., já tě seru..., co blbě kecáš..., co blbě čumíš...“. Ve třídě je 29 žáků. Po odchodu Honzova bratra do PL, se chování Jana ve škole i v DD, opět zhoršilo.

Napadl spolužáka, provokativně se chová k vyučujícím, zapálil si cigaretu v hodině, uhodil vyučující, když ho chtěla zadržet při odchodu ze třídy, spolužačce roztrhal sešit...v momentě vzteku se nekontroluje. Z rozhovoru vyplynulo, že jeho cílem je dostat se ze školy a z DD.

Leden 2006: přijat do DDÚ, pobyt je realizován na základě matčiny žádosti o umístění blíže jejímu bydlišti. Po dobu adaptace byl Jan bez problémů, byl tichý, zakřiknutý, moc se neprojevoval. Do kolektivu se nezačleňoval, spíše se mu vyhýbal, vše sledoval z povzdálí.

Byl rád v přítomnosti vychovatele, při možnosti výběru upřednostňoval ženy. Pravidla a požadavky plnil bez řečí, stal se dobrým příkladem pro ostatní. Povinnosti plnil stoprocentně, nechtěl nikoho z dospělých zklamat. Při práci převažovala kvalita nad kvantitou, dalo se na něho spolehnout. Působil klidným až smutným dojmem. Dostal se 3x do konfliktní situace. Po jedné hádce se neudržel a napadl protivníka zezadu a tiskl ho. Poté brečel a litoval toho. Podruhé bouchal svojí hlavou o parapet. Afekt se u něho projevoval velkým výbuchem citů a pozdější lítostí. Celkem rád se svěřoval dospělému, ale jen když on chtěl. Byl rád pochválen. Do sportu se moc nezapojoval, byl výtvarně zručný, nápaditý a kreativní, rád si zahrál dámu.

Hodnocení školy při DDÚ: tichý, zamlklý, stranil se kolektivu, režim vyučování akceptoval bez problémů, autoritu dospělých respektoval, málo dával najevo emoce, uzavřený, klidný, těžko se dalo odhadnout, co si myslí. Nikdy nemluvil o sobě ani o své rodině, povinnosti si stále plnil a snažil se o dobré známky. Zvládal samostatné úkoly, byl pečlivý při zápisech do sešitů, připravoval se na vyučování. O přestávkách nevyhledával společnost, luštil křížovky, četl si. Je zvyklý pravidelně a systematicky pracovat ve škole, záleží mu na dobrých známkách.

Z psychologické vyšetření v DDÚ: pubertální hoch, fyzicky vypadá mnohem mladší. Sociální kontakt navazuje formálně, bez větších potíží, snaží se působit dobrým dojmem, zpočátku mírně úzkostný, ostražitý, nedůvěřivý, postupně se otvírá, je sdílný. Při práci koncentrovaný, ochotný, pečlivý, silně motivovaný uspět. Jeho osobnost se rozvíjí disharmonicky na základě silné emoční deprivace. Projevuje znaky týraného a zanedbávaného dítěte (zvýšeně nedůvěřivý vůči lidem, úzkostný, snížené sebevědomí...). Zdá se, že se snaží mít „vše“ pod kontrolou. Přílišná snaha o regulaci svého chování může vést ke zvýšení vnitřní tenze, jeho nálady se mohou často měnit. V osobnosti je patrný rozvíjející se neurotický terén – je náročný na city, snadno se dojde, vnitřně plný obav, silně úzkostný, těžko snáší změnu. Má sklon skrývat své city, stahuje se do sebe, pohotově vnímá ohrožení. Patrné jsou pocity viny, smutku a sníženého sebevědomí, které jsou zřejmě důsledkem silné psychické deprivace. Velmi mu záleží na kamarádských vztazích, jejich možnou ztrátu pociťuje jako vlastní selhání. Disponuje dobrými seberegulačními schopnostmi, avšak silný vnitřní neklid a dráždivost, mohou ve stresových situacích vést k afektivním výbuchům. Utváření nezávadných mezilidských vztahů bude pro něho pravděpodobně v budoucnu problémové. Projevuje silnou emoční vazbu na matku, vidí ji nekriticky a zidealizovaně.

Vztah k bratrovi je mírně rivalitní, jakoby soutěžili o matčinu přízeň. Chybí mu stabilní pozitivní citová vazba poskytující bezpečí a jistotu.

Vyjádření etopeda v DDÚ: z počátku velmi úzkostný, uzavřený, nedůvěřivý. Preferoval individuální aktivity, vyhledával spíše společnost dospělého, hledal jistotu a bezpečí. Do kolektivních aktivit se zapojoval s obavami, že něco nezvládne a že bude ostatním pro smích. Projevují se u něho typické syndromy týraného a zanedbávaného dítěte (nízké sebevědomí, pocity viny, podceňování se), neschopnost navazovat zdravé sociální vazby, chtění a obrovská chuť „mít kamaráda“. Patrná je u něho i touha po uznání, ocenění a přijetí. Neúspěch a selhání nese těžce. Vzhledem k těmto skutečnostem, pubertálnímu věku, fyzické nevypěstlosti, úzkostnému, neurotickému až hysterickému nastavení osobnosti, objevují se občasné negativní projevy chování. Jde často o navenek neadekvátní reakce na podněty, on je však vyhodnotí jako ohrožující a neumí reagovat jinak než útokem. Neumí běžným způsobem vyjadřovat city. Nutný je klidný, trpělivý a vstřícný přístup od vrstevníků ale hlavně od dospělých. Nereaguje dobře na strohé příkazy, či zvýšení hlasu. Vychovatele ženu preferuje, k mužům je ostražitý, chybí mu pozitivní mužský vzor z rodiny. Na druhou stranu uznává mužskou sílu a mužské zájmy (zbraně, armáda...). Po konfliktu se Honza dokáže zklidnit (pomocí domluvy a přesvědčování), umí se omluvit. Během pobytu udržoval živý písemný i telefonický kontakt s matkou, byl 2x doma. Citová vazba na matku je hodně silná, částečně si ji idealizuje, na druhé straně je schopen přijmout to, že matka nese díl své viny. Dle slov „jí odpustil“, chtěl by začít znovu a být doma. Matku má rád. Ze zápisu: *I přes všechny uvedené skutečnosti o matce, doporučuje DDÚ maximálně možný kontakt s matkou. Domnívají se, že při osobnostním nastavení chlapce, se jeho citová deprivace, špatné navazování sociálních vazeb a pocit ohrožení, pobytem v ústavním prostředí jen prohlubuje. Do budoucna doporučují se zaměřit na možnost dosažení zrušení ústavní výchovy.*

Březen 2006 – Honza je přemístěn do DD v místě bydliště matky (do DD, které je popisováno), bratr do jiného DD nedaleko (vzdáleného 5 km).

psychologické vyšetření: subjektivně potíže nemá, každý víkend je doma, celkově zklidněný, v prostředí DD zcela bezproblémový, 2x konflikt ve škole. Při další kontrole je bez neurotických projevů, sociální adaptace je uspokojivá, zlepšená. Medikace, pokud bude slušný, se může vysadit.

V novém DD: dochází k slovní agresí a vulgárnostem vůči dospělým, agresivní raptý – mlátí rukou do stolu, bije mladší děti, potvrzuje téměř denní kontakt s matkou. Má naivní představy o vrácení do biologické rodiny. Matka ho stále preferuje před bratrem, proti bratrovi ho popouzí. Ve škole má dělat reparát ze dvou předmětů, s bratrem se často vidí (studují na stejné škole, každý jiný obor). Pracovnice DD uvádí, že úzký a častý kontakt s matkou vede u něho k emočním výkyvům, sociální nejistotě, roste podrážděnost a negativní ladění vůči celému světu. Celkově lze stav hodnotit jako rizikový. Medikace, na základě stížností doporučeno umístění ve výchovném zařízení s přísnějším režimem, taktéž možnost umístění na psychiatrickém lůžkovém oddělení.

V DD dochází ke změně psychiatra, jeho závěr je, že u Honzy jde o poruchu chování a emocí. Medikace zůstává. Při další návštěvě říká, „že prý do něho rýpali“, teď se ovládá, podle něho „nepomůže PL ani DDÚ“. V DD má občas problémy s chováním, dle mého názoru nejsou nějak zásadní. Např. je „prý“ problém s Honzovým raním vstáváním, kdy i v jeho plnoletosti, ho chodí budit noční vychovatel. Když jsem podotkla, že je Honza plnoletý a že si může i omluvenky psát sám, bylo mi sděleno, že:“ to snad nemyslíš vážně, Honza ? jak bychom pak v očích školy vypadali ? že ani neumíme zajistit aby přišli včas“.

Dochází k prodloužení ústavní výchovy do 19 let, z důvodu ukončení přípravy na povolání a nevhodnosti jít bydlet k matce.

Při prázdninovém pobytu na táboře se velice osvědčil. Vzhledem k Honzově plnoletosti, mu bylo umožněno dělat instruktora. Při dotazu vedoucího, zda je to možné, jsem mu sdělila, že toto je „výborný nápad“, ať si dají pozor, ale necht' to zkusí, že si myslím, že je to přesně to, co Honza potřebuje. Dát mu důvěru. Moje nadšení po návratu z tábora v DD nikdo nesdílel. Vedoucí mi sdělil, že by byl rád, kdyby Honza mohl na tábor coby instruktor ještě na další 3 týdny. U vedení jsme nenašli podporu, údajně pod záminkou, „že by se neudržel, kdyby po něm šla nějaká nezletilá“?! Mluvili jsme spolu na toto téma, a troufám si tvrdit, že to opravdu byla jen záminka.

Následoval další prázdninový rekreační pobyt. Při pobytu nevhodné chování vůči p. ředitelce a noční vychovatelce DD, pobil se také s dívkou z DD. Po návratu pohovor s Honzou, následovala žádost paní ředitelky o přeřazení Honzy. Opsáno z žádosti o přeřazení: „*Důvodem této žádosti je opakující se vulgární chování vůči zaměstnancům i dětem v domově, které s ním bylo opakovaně řešeno, bohužel bez výsledků. Často nerespektuje zadané úko-*

ly, porušuje vnitřní řád a pravidla slušného chování. V jeho slovníku se vyskytují nepřipustné vulgarizmy, dále dokonce fyzicky napadl 13 dívku.

Zletilost zřejmě vnímá jako dobu, kdy si může dovolit vše a pravidla neuznává. Po incidentu se za své chování omluvil a slíbil, že se bude chovat slušně, což bohužel nedodržel. Mám za to, že je nyní pro Jana důležité vyučit se v oboru, ale také by měl pochopit, jak respektovat druhé. V jeho zájmu i v zájmu ostatních dětí, pro které je negativním příkladem je, aby byl přeřazen.“

Honza byl přijat do DDÚ. Z přijímacího *psychologického vyšetření*: zpočátku ostražitý a opatrný, s umístěním se vyrovnává pomalu a nerad. Popisuje život v DD, evidentně rád vzpomíná. Při práci samostatný, hravý, ale málo spontánní. Na činnost dostatečně koncentrovaný. Klade důraz na přesnost. Při neúspěchu značně znejistí. Je věku přiměřeně zralá osobnost. Deprivační vlivy (odloučení od rodiny) kompenzuje vazbami v DD. Klidný a poměrně vyrovnaný naturel. Má submisivní tendence. Empatický k okolí, ale udržuje si odstup. V sociální zátěži ústupný a nekonfliktní. Ve vyhrocených situacích impulzivní. Hůře hledá citovou oporu, protože je nedůvěřivý. K matce zaujímá ambivalentní postoj, emočně nejistý, zklamaný, vnímá ji jako hostilní výchovnou autoritu. Mladík disponuje nižší sebedůvěrou a vyšším stupněm úzkosti až neurotickou tenzí, nevykazuje známky sociální patologie, emočně stabilní, spíše flegmatický. Závěr: *difícilní chování v ústavní péči. Výchovné problémy na bázi vývojových změn osobnosti a citové deprivace. Introvertní adolescent, plastická osobnost, ADHD (pomalost). Prognóza: solidní predikce. S chlapcem je dobrá spolupráce. Excesy, kterých se dopouštěl, mu zvyšovaly sebevědomí a pocit dospělosti. Postupem času je schopen autokorekce i sebereflexe.*

Zpráva etopeda z DDÚ: jedná se o mladíka, který doposud nemá vytvořen kvalitní hodnotový systém, potřebuje individuální, důsledný přístup a kontrolu, především formou individuálního pohovoru, který se u něho osvědčil. Není schopen samostatně řešit svoje problémy, a proto potřebuje pomocnou ruku dospělého. Vzhledem k jeho povaze a sociální minulosti je u něho žádoucí zařazení do menšího kolektivu se stabilním týmem výchovných pracovníků, kteří by měli fungovat na úrovni motivační a poradenské. Resocializace bude záviset na vůli a snaze mladistvého. Pro další pozitivní prognózu jeho vývoje se jeví dokončení zvoleného oboru. Po měsíčním pobytu byl Honza poslán zpět do DD, s konstatováním, že: „při zrychlené diagnostice jsme neshledali žádné důvody k delšímu setrvání.“

Práce se svěřencem: s Honzou se pravidelně setkávám, protože patří do mé skupiny v DD, kde pracuji jako skupinový vychovatel. Pravidelně spolu vedeme individuální rozhovory. Je rád, když si může „povykládat“. Honza je v těchto chvílích naprosto uvolněný, upřímný a otevřený. Víím, že má mezi pracovníky DD své oblíbené osoby a také ty, které příliš nerespektuje. Při skrytém pozorování je občas ve svých výrazech vulgární, projevuje se někdy, zejména k mladším, mírně agresivně, je u něho patrná snaha se ovládat. Při upozornění se omluví, nebo se snaží situaci obrátit v žert. Ze zkušenosti víím, že vyloženě „nesnáší“ křik, „ženské citýrování“ apod. Je ochoten přijmout domluvu, ale musí být buď vtipná, nebo v klidu a jednoduše vyjádřená, např. když se opozdil o 15 minut z vycházky, reagovala jsem: „to jsem ráda, že se Ti nic nestalo a že jsi v pořádku, čekala jsem na Tebe“. Honza na to reagoval: „jo, jo, teto, promiňte, už se jdu sprchovat“. Víím, že kdybych mu začala nadávat či vysvětlovat jeho povinnosti, určitě by se neudržel a „vypěnil by“. Pravděpodobně se cítí provinile sám a nechce to slyšet ještě od někoho jiného. Za rok, co v DD pracuji, se nám s kolegou (který odešel), podařilo Jana přesvědčit, aby šel na nástavbu po vyučení, protože jeho školní výsledky jsou velmi dobré, zejména v praxi bývá často chválen. Je rád, když může o něčem rozhodovat (např. mladší chtějí jít na počítač, pošlu je za Honzou samotné, aby se domluvili, za jak dlouho je na PC pustí, většinou nemusím zasahovat...).

Při správném přístupu se dokáže ovládat. Některé jeho projevy chování jsou neadekvátní situaci, občas má infantilní projevy. Vztahy mimo DD nenavazuje. Jeho kázeňské a studijní problémy se oproti roku 2007 zmírnily, přesto některé projevy pokračují. K některým dospělým se chová neproblematicky a vychází s nimi velmi dobře, je ochotný pracovat a pomáhat (umývání auta, práce při vaření, učení s mladšími svěřenci, práce na zahradě...).

Do akcí pořádaných DD se zapojuje, žádný kroužek však nenavštěvuje, rád si čte, sleduje na PC filmy, příliš nesportuje. S rodinou udržuje pravidelný kontakt, jejich vztahy se zlepšily, Honza již nebývá negativně ovlivňován matkou. Pravděpodobně si uvědomil, že matka jiná nebude a je třeba, pokud se s ní chce stýkat, brát ji takovou jaká je.

Hodnocení způsobů a účinků opatření v rámci DD: Honza se po příchodu do DD několikrát zúčastnil psychoterapie, následně ji odmítl, odmítla ji i matka a bratr. Jiný terapeut mu navržen nebyl. Domnívám se, že chlapci (dvojčata) měli být již po prvním přijetí do DD a do školy každý v jiné třídě, příp. škole. Setkávání jim určitě mělo být umožněno, ale ne každodenní. Dalším nepříjemným faktem je to, že vychovatelé se poměrně často střídají, práce zaměstnanců vykonávajících práci na dohodu a také úplné odchody některých zaměstnanců z pracovních důvodů, nepůsobí zcela určitě pozitivně. Honzova skupina má od

jeho přijetí do DD v březnu 2006 již sedmého skupinového vychovatele. Při diagnostice v DDÚ bylo doporučeno: uplatňovat individuální, trpělivý, klidný přístup, chválit a oceňovat, využívat kladnou motivaci a povzbuzení, hledat možnosti být „platným členem kolektivu“, upevňovat zdravé sebevědomí, předkládat pozitivní mužské vzory, podporovat vztah k matce, usměrňovat idealizování matky, sledovat případné změny chování po návratu z pobytu u matky, které by signalizovaly jakékoliv matčino selhání. Píší: *„že při osobnostním nastavení Jana, se jeho citová deprivace, špatné navazování sociálních vazeb a pocit ohrožení, pobytem v ústavním prostředí jen prohlubuje. Do budoucna doporučuji se zaměřit na možnost dosažení zrušení ústavní výchovy.“* Skutečnost dopadla tak, že Honzovi byla prodloužena ÚV do 19 let, byl poslán do DDÚ, pro nevhodné chování o prázdninách (p. ředitelka uvažovala o výchovném ústavu !?)...Při osobním pohovoru o události, která způsobila pobyt v DDÚ jsem zjistila, že selhali zaměstnanci a Honza jen situaci „neustál“. Rozhodnutím poslat ho do DDÚ jsme s kolegy byli velice zaskočení. Domnívali jsme se, že Janovy problémy nejsou ve srovnání s ostatními svěřenci zásadní. Při soukromém dotazu na SPOD a u psychologičky, považovali také toto rozhodnutí v případě Honzy za nešťastné. Velice nás také překvapilo, že z vedení našeho DD s námi, jako skupinovými vychovateli, nikdo nemluvil a neptal se na náš názor. Z rozhovoru s Honzou k incidentu při pobytu, na základě kterého byl odeslán do DDÚ. Dle noční vychovatelky se choval „nemožně, tykal servírce (mladá holka), choval se světácky“, vychovatelka Honzovi sdělila (což sdělila po příjezdu i mně), že už ví proč je v DD, „prý proto, že se neumí chovat“, to Honzu „rozčílilo“ (je velice citlivý na sebe a rodinu), ke konfliktu s paní ředitelkou mi Honza sdělil, že byl na ni „naštvaný“ za to, že ho nechtěla vzít do auta při odjezdu z výletu při dni dětí. Nechápe, proč nešla pěšky i zpět s námi se všemi. Teď, když za nimi přijela na pobyt a chystali se na výlet, prý prohlásila, že pojedou autem, načež Honza reagoval: „proč nejdeme pěšky, je tam hezky, Vy byste si taky jen vozila prdel v autě“....

Vlastní návrhy způsobů opatření: *systematická individuální, skupinová a rodinná PST, *dát možnost výběru osobnosti psychoterapeuta, *poučit zaměstnance o vhodném způsobu komunikace s Honzou, *dodržovat přísně individuální přístup, úkolovat ho smysluplnými úkoly (umýt a uklidit v autě, psát úkoly s mladšími, dát mu na starost mladší svěřence, které má rád, dát mu možnost samostatného rozhodování např. při tom, kdy bude vstávat do školy či na praxi aby přišel včas a ne ho budit s ostatními), *dávati mu zažít pocit svobody v rozhodování, *v maximální míře podporovat vztah k matce, usměrňovat idealizování matky.

Honza letos v červnu ukončí svůj učební obor „pekař“. Zda bude pokračovat ve studiu, nevím, zatím si chce podat přihlášku. V případě studia, má možnost bydlet i nadále v DD, při odchodu může jít do „domu na půl cesty“, který je v našem městě. Domnívám se, že by Honzovi po všech stránkách prospělo, aby ve studiu pokračoval. I když je Honza plnoletý, o samostatném životě nemá tušení (na to v našem DD děti a mládež nepřipravujeme). Potřeboval by vyspět a dozrát a také si ujasnit svůj vztah k matce, který je problematický. Z ojedinělých osobních kontaktů s matkou, z Honzova vyprávění a z názorů kolegů se domnívám, že matka je labilní a nevyzrálá osobnost. Je to však Honzova matka, i on to tak cítí. S tím, se Honza musí vyrovnat a naučit žít. Měl by bydlet sám a s matkou se jen navštěvovat, stejně tak i se svými bratry.

Dopsáno. Za nevhodné a drzé chování ve škole, se paní ředitelka rozhodla nedoporučit Honzovi přihlášku k dalšímu studiu, Honza musí v červnu odejít z DD, je pro něho domluveno bydlení v domě na půl cesty. Domnívám se, že je to velká škoda. Škola zatím Honzovy výchovné problémy vždy „ustála“.

8.2 Kazuistika 2: Michal

Osobní a rodinná anamnéza: Míša se narodil v roce 2000. Matka svobodná, otec neuveden. V rodině jsou 2 starší sourozenci. Porod bez potíží, 2700 gramů, 38 cm. Matka se o děti již delší dobu řádně nestará, opakovaně se vlastním zaviněním zbavila možnosti bydlení, několikrát byla zcela bez ubytování, nebo ve velmi nevyhovujících podmínkách.

V prosinci 2003 byl Michal předán do „Sdruženého zařízení pro péči o dítě“, se svým starším bratrem Vojtou.

Z psychologického vyšetření: romský chlapec světlé pleti, dobře zadaptován na pobyt v DD, bez problémů. Navštěvuje MŠ. Jeho psychiku výrazně narušila vánoční návštěva v rodině u matky po téměř půlročním nezájmu. Pláče a chce domů za maminkou, obtížně se smiřuje s návratem. Dítě je temperamentní, živě reaguje, má zrychlené tempo pohybů, jednání, občas se u něho objevuje zvýšená psychická tenze, až neurotická, toto se projevuje okusováním nehtů a okraje lemů na oděvech. Uklidňuje se při činnosti, která ho zajímá, dokáže se soustředit, má hudební nadání. Vzájemná vazba mezi sourozenci je pozitivní. Z důvodu sociálního znevýhodnění, a adaptace na nové prostředí, je navrženo odložení školní docházky o 1 rok.

V únoru 2006 byl Michal i s bratrem Vojtou přeřazen do jiného (popisovaného) DD, kde je dosud. Začal navštěvovat speciální školu pro sluchově postižené, z důvodu nápravy logopedické indispozice. Volný čas tráví s dětmi z DD i jinými kamarády, mimo DD. Pravidelně dochází na tréninky a zápasy do oddílu kopané, kde je velmi úspěšný. Od září 2008 začal navštěvovat kung-fu, ve SVČ. Doufáme, že se zde naučí disciplíně a koncentraci. S rodinou se stýká minimálně, protože matka není schopna vyřídit včas potřebné náležitosti. O matce rád mluví, říká, že je mu po ní smutno. Dostal asi 3x pohlednici, o prázdninách, (v srpnu), byl na 6 dnů doma.

Škola: ve škole (od roku 2007) se dobře adaptoval, ve třídě je 14 dětí, má spoustu kamarádů, je oblíbený, živý, rád si povídá, sportovně zdatný. Občas je urážlivý, výbušný, dovede však uznat svou chybu a omluvit se. Učivo zvládá velmi dobře, aby si prospěch udržel, potřebuje systematický dohled a pomoc s přípravou do školy. Míša je živý a temperamentní chlapec, pravděpodobně hyperaktivní, pohybově velmi nadaný, zvládá jakýkoliv sport velmi dobře. Je velmi kamarádský, kontakty navazuje bez problémů i mimo školu a DD. Umí spolupracovat, snadno se začlení do kolektivu. Ve škole se učí dobře, s probíranou látkou nemá problémy, ale na nesoustředěnost, vykřikování, nesystematičnost si ztěžuje i paní učitelka

Práce se svěřencem: Míša, i když je k ostatním lidem v podstatě slušný a milý, neumí se často vhodně chovat a mívá pocit, že je středem všeho dění. Je rád středem pozornosti a je rád, když je vše podle něho. Když je na nevhodnost chování upozorněn, často se urazí nebo se chová „přehnaně pokorně“. Problém si zatím pravděpodobně moc neuvědomuje, protože se jeho nevhodné chování opakuje. Chce vše stihnout, je zbrklý, nesoustředí se, zapomíná na své povinnosti. Je nutné, mu neustále připomínat vhodné chování a jeho povinnosti. Nutná je i důsledná kontrola hygieny, uklízení osobních věcí a pořádku v osobních věcech. Je zdravý, nemocný nebývá. Při výletě do ZOO, se pravděpodobně z nadšení choval jak „urvaný z řetězu“ a napomenutí sdělené jakoukoliv formou, během chvíličky zapoměl. Jeho chování je mnohdy až „vlezlé“, je si pravděpodobně vědom, že je hezký kluk a toho se snaží využívat až zneužívat ve svůj prospěch. Také je pro něho velice typické utrácení svého kapesného za nevhodné věci. Je pravdou, že při rozhovoru někdy své nakupovací vášně umí ovládat. Také má ve zvyku, chtít vše, co se kupuje jeho bratrovi Vojtovi. Tady se domnívám, že došlo ze strany vychovatelů k nevhodnému preferování Michala, jak co se týče projevů náklonnosti, tak nakupování potřebných věcí. Vojta byl mnohdy diskrimi-

nován. I když jde o celkem zvladatelné a milé dítě, po konzultaci s třídní učitelkou jsme se domluvily, že společně požádáme PPP o vyšetření, zda se u Michala nejedná o ADHD.

Při mé službě se stalo, že do něho bratr Vojta lehce strčil a Michalova reakce byla pro mě velmi nečekaná. Držel bratra pod krkem, „mlátil do něho hlava nehlava a nejhorší byl výraz v jeho očích“. Reakce mě velice překvapila, musela jsem silou zasáhnout. Míšova reakce byla zcela neadekvátní situaci. Když jsem se ho ptala „co ti Vojta udělal?“ řekl, že nic, ale ať si nezačíná“.

Hodnocení způsobů a účinků opatření v rámci DD: Míša je neustále preferován a zvýhodňován, někdy naopak je zbytečně kritizován. Obecně patří mezi oblíbence v DD, trestem pro něho je zatím zákaz jít na zápas ve fotbale, či na návštěvu ke kamarádovi. Z důvodu častého střídání vychovatelů u skupiny, se ne vždy trvá na důslednosti.

Vlastní návrhy způsobů opatření: *co nejdříve provést vyšetření v PPP, *zvýšený zájem o Míšovu přípravu do školy (je nutná nekompromisní důslednost), *vhodně mu naznačovat, jak vypadá „slušné chování,“ necítýrovat *důsledně spolupracovat s třídní učitelkou, *zkusit cíleně pracovat s matkou, kterou má Míša rád, aby ve svých slibech byla také důsledná.

8.3 Kazuistika 3: Vojta

Osobní a rodinná anamnéza: Vojta se narodil v roce 1999, porod byl ve 35 týdnu, 1480g, po porodu dyspnoe, intubace, kyslík 3 dny, pak zvýšená dráždivost, bez křečí. Má bratra dvojče, který byl po porodu bez potíží. Po porodu byl Vojta přeložen do kojeneckého ústavu, kam se měla matka chodit zacvičovat k rehabilitaci, nechodila, o dítě se starala minimálně. Vojta v 6 měsících ještě nerehabilituje, matka nespolupracuje s lékaři, střídá pediatry. Vojta je opožděný ve vývoji, teprve v 1 roce si stoupá s pomocí, leze, chvíli se udrží v sedu. V 19 měsících chodí sám, do schodů s pomocí, zná 5 slov. Matka nechodí na odborná vyšetření ani na očkování.

V prosinci 2003 byl Vojta předán do „Sdruženého zařízení pro péči o dítě“, jeho bratr dvojče byl svěřen do péče babičky (ze strany matky). Matka se o děti již delší dobu řádně nestará, opakovaně se vlastním zaviněním zbavila možnosti bydlení, aktuálně byla zcela bez ubytování, nebo bydlela ve velmi nevyhovujících podmínkách. Matka zanedbávala zdravotní péči, Vojta je opožděný vyžaduje cílenou péči a delší čas na dozrávání psychic-

kých a motorických funkcí. Matka se občas o chlapce zajímala, od března do prosince 2005 zájem zcela přerušila, podala si návrh na zrušení ÚV, ten byl zamítnut.

Škola: v září 2005 byl Vojta přijat do mateřské školy, zkušebně, odkud byl po 3 měsících vyloučen s doporučením navštěvovat speciální školku. S Vojtou je prý „obtížná práce, trpí jak on, tak ostatní děti“ Nedovedou si poradit s jeho negativními projevy, „bojí se ho.“ Vojta je vulgární a fyzicky napadá okolí, Vojtovi byla odložena školní docházka o 1 rok. Začal navštěvovat speciální školu pro sluchově postižené, z důvodu nápravy logopedické indispozice. Opakuje 1. tř. Zvš, docházka do školy možná jen s medikací stejně tak pobyt v kolektivu, nemotivovatelný, školou doporučení, opakování PL.

Ve škole má asistentku, dělá schválnosti, zkouší dospělé vytočit, chování naprosto nepředvídatelné, s výkyvy během chvilky, zamyká dospělé v pracovně, je divoký, hrozí vyloučení z družiny, rozlišuje, co si ke komu může dovolit, výchovně je nesmírně náročný.

Ve škole pracuje podle nálady, po zmíněné medikaci je často tak utlumený, že práce je téměř nemožná. Jeho příprava do školy je hodně náročná. z důvodu agresivního chování a neposlušání byl vyloučen z družiny. S novou paní učitelkou, kterou má od listopadu, vychází v celku dobře a vzájemně se tolerují.

Z psychologického vyšetření: leden 2006, v 7 letech je Vojta samostatný v režimových činnostech, vývojová úroveň a mentální věk odpovídá 4 r. 9 měsíců, u Vojty jde o mentální retardaci s podílem ústavní retardace. V únoru 2006 byl Vojta i s bratrem Michalem, přerážen do jiného DD, kde je dosud. Výrazná dyslalie, úkoly plní ochotně - ale vše komentuje, výsledky jsou jednoznačně pod věkovou úrovní. Dg: lehká psychomotorická retardace s poruchami chování, sklonem k agresivitě u dítěte se závažnými perinatálními riziky, Tissercin 1-0-1. Další vyšetření pro stále rostoucí agresivitu. Říká, že „ví, že zlobí“. V noci trpí enurézou. Sociální adaptace je hraniční, úkoly plní výrazně pod věkovou hranicí, pozornost neudrží, má četné hyperkinetické projevy. Vojta bije děti, dělá schválnosti, močí do odpadkového koše, apod. Plegomazin 1-0-1. Je hospitalizován v PL. Po návratu je stále ospalý, na vše kývne, nic nesplní, v PL se mu prý líbilo, neustále sebou „šije“, prakticky nespolupracuje, něco si neustále prohlíží.

Celkově stav lze hodnotit jako zlepšený, po stránce sociální adaptability - pokud chce, dovede agresivitu a motorický neklid tlumit volní složkou, ale etiologická podstata potíží trvá, u Vojty dochází ke změně psychiatra, v léčbě vyzkoušeny kombinace Ritalin+Rispen, malý efekt, přidán Triapridal - stále neúnosné projevy v chování, vyžaduje individuální

dohled, je agresivní vůči dětem i dospělým. Největší problémy jsou ve škole. Zátěž pravděpodobně sehrává roli.

Po změně terapie, jsou u Vojty velké výkyvy v chování ve škole i v DD, je vulgární, háže předměty, kouše, radostně vyskakuje, křičí, téměř neusměrnitelný, publikum mu vyhovuje, získává pozornost. Nevydrží ani 10 minut v klidu. Není shoda v tom, zda byl vlastně při pobytu v PL zklidněn. Medikace: Chlorprothixen.

Další hospitalizace v PL - při přijetí negativistický, neklidný, je nutné ho napomínat, reaguje při sebemenší zátěži ale i v naprostém klidu agresivitou, zahání se, plive, kouše, vzápětí je tichý, výrazně deprivovaný, snaha o socializaci je provázána agresivitou. Po navýšení terapie vidíme malé zlepšení. Potvrzuje se lehká ment. retardace s hyperkinetickou poruchou. Vojta je emočně deprivován, problémy jsou spojeny s ústavní výchovou. Medikace: Zoleptil, Tisercin.

Na žádost DD a školy je Vojta vyšetřen v PPP, jde o přeřazení do pomocné třídy při ZŠ. Afektivní poruchy nastávají u Vojty většinou při zátěži. Při vyšetření je v novém prostředí nejistý, mluví šeptem, je napjatý, stále se ptá, jestli už je konec, ke konci odmítavý, kolísá pozornost, pasivně odmítá spolupracovat (celková doba spolupráce dosáhla 30 min). Je těžké odhadnout, kterému úkolu nerozuměl, kdy se u něho jedná o pasivní odmítání či tlumivý vliv léků.

Závěr: aktuální výkony na úrovni středně těžké mentální retardace, jednotlivé schopnosti však mohou být ovlivněny medikací či poruchou chování, také pasivním odmítáním spolupráce. Doporučena praktická škola.

Práce se svěřencem: Vojta je milý, živý, a neklidný chlapec, který vyžaduje neustálou kontrolu. Je MR s hyperkinetickou poruchou. Z důvodu agresivních projevů, byl tři a půl měsíce v PL. Trvale bere léky: Tisercin a Zolleptil. Je pod vlivem těchto léků, není agresivní, je však neustále utlumený, lehce oteklý, často pije a chodí na velkou stranu, zájmy které měl dříve sice zůstaly ale jsou silně potlačeny. Rád se díval na pohádky, ze kterých zpíval a citoval pasáže. Nyní se na celou pohádku vydrží dívat málo kdy. Po návratu z PL sice zůstaly jeho hygienické návyky zachovány, musí se však na něho dohlížet. Vždy velmi hezky stoloval, jedl neuvěřitelně slušně, po návratu z PL, jí často rukama, bere jídlo z talířku pusou, nacpe si velké množství jídla do pusy a pak se dusí..., začal se občas pomůčovat, novému kolegovi se vyčural na nohu, k dospělým se nechová ke všem stejně, má své oblíbence se kterými vychází dobře a nedovolí si k nim, ostatní nerespektuje a dělá jim

schválnosti, případně je fyzicky napadá. S ostatními dětmi si často nehraje, je naprosto nesportovní. Rád chodí na vycházky a umí pod vedením vychovatele velmi dobře pomáhat při práci (při vaření, výtvarné činnosti...méně při práci venku).

Mívá často rýmu, je nutnému neustále připomínat smrkání a dohlížet jak smrká. Jinak nemocný nebývá. Rodina o Vojtu zájem téměř neprojevuje. O prázdninách matka říkala, že si chtěla domů vzít s Míšou i Vojtu, sociální pracovnice z místa bydliště, to však nedoporučila. Vojta sám o rodině téměř nemluví. Vzpomíná, jak „mamě utekl oknem a ona ho hledala a že tata ho zbil „hadicou“. Ke svému bratrovi Míšovi má hezký vztah. Zúčastnila jsem se setkání Vojty s matkou když přijela na vánoce pro bratra Michala. Nechtěl se vůbec s matkou přivítat, řekl jí ahoj, ani si nechtěl vzít věci, které mu přivezla. Patřila jsem mezi Vojtovy oblíbence a vycházeli jsme spolu dobře, pokusy o agresivitu se objevily ale nikdy v takovém rozsahu jako k jiným, spíše to byly náznaky. Často měl také potřebu dát si hlavu do klína a držel mě za ruku. Ve svých citových, projevech byl vždy velice milý. Po svých oblíbených také často opakoval to, co zrovna dělali, jak pohybují rukou, jak sedí...své oblíbence doprovází na každém kroku. Pokud toto člověk akceptuje, je pak ochoten ve spoustě věcí pomoci (dělá poslíčka, uklízí, apod).

Hodnocení způsobů a účinků opatření v rámci DD: Z důvodů problémů v DD, zejména vůči vedení ale i k některým kolegům, se hledá pro Vojtu zařízení (ÚSP ?), ohrožuje prý ostatní svěřence. Ti, kteří měli s Vojtou problémy, neustále opakovali, že Vojta do DD nepatří. Trestán byl většinou tím, že se mu vynadalo, tomu se však většinou Vojta „vyškleboval“. Rád dělal to, že pokud viděl, že někdo nechal z venku klíče, tak v nestřeženém okamžiku dotyčného zamkl, někdy i klíče schoval a pak se „posmíval“. Za toto ho pak honili po DD a dostal vynadáno. Podle zákona 383/2005 Sb. je v § 12, odst. 2) je účelem DD zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Domnívám se, že většina dětí, které se ocitly v ústavní výchově, nemůže být po prožitých zážitcích bez poruch chování. Je pak sporné, proč všichni vychovatelé ÚV musí mít absolvovánu speciální pedagogiku a se svěřenci si neví rady ?

Vlastní návrhy způsobů opatření: *konzultovat neustále množství a dávkování léků a nutnosti pobytů v PL, *umožnit Vojtovi aby měl asistenta, kterého bude mít rád a respektovat i v DD, *podporovat maximálně vztahy s bratrem, *neodstrkovat ho, necitýrovat, projevoval mu náklonnost a lásku, *začleňovat ho do kolektivu v DD, nedovolit posměch.

Vojta je již třetí měsíc v PL, vzdálené více než 300 km.

8.4 Kazuistika 4: Marian

Rodinná a osobní anamnéza: Marian se narodil v roce 1990, těhotenství a porod proběhl bez komplikací. Je narozen z mimomanželského vztahu, jako již několikáté dítě matky i otce (předchozí děti obou rodičů se narodily v předchozích vztazích s různými partnery). Matka, otec i nevlastní matka mají několik dětí, které jsou již převážně dospělé a byly svěřeny do výchovy někomu jinému. Po 2 letech společného soužití utekla matka s Marianem na Slovensko, kde žili ve velmi primitivních podmínkách. V prosinci 1994 byl Marián svěřen do výchovy otci a nad výchovou byl stanoven dohled, dostal ho ve skutečnosti až v chlapcových 5 letech. Matka nikdy neplatila výživné na syna. V době rozhodování měl otec pro výchovu lepší podmínky než matka. Matka má s druhem další 2 děti, žije v nevhodných bytových podmínkách, pobírá sociální dávky, Mariána neviděla 7 let, napsala mu 2 dopisy a 3 pohlednice. Ve škole i v PPP si chlapec stěžoval na nepřiměřené fyzické tresty svého otce. Koncem roku 2001 utekl z domova, byl hledán policií. Otec byl obviněn z trestného činu týrání svěřené osoby, (šetřením vyšlo najevo, že nejde o trestný čin). Otec používal nevhodné výchovné postupy, zejména fyzické tresty a křik. V září 2002 byl Marián umístěn do Střediska výchovné péče a Krizového centra na základě dohody s otcem. V den propuštění se odmítl vrátit zpět k otci, opakovaně si přál nežít s otcem. Bylo vydáno předběžné opatření a chlapec byl umístěn v DD. Otec s nařízením ÚV souhlasil, matka ne a navrhla svěřit dítě do její výchovy. Otec žije s manželkou, má částečný invalidní důchod, mají pronajatý domek o velikosti 2+1, domek je po povodních, nezrekonstruován, pořádek je na podprůměrné úrovni.

Škola: v 5 letech začal navštěvovat MŠ, následně ZŠ. Mezi dětmi je kamarádský. Chodil pravidelně do školy, prospěchově byl slabším žákem, absenci neomluvenou neměl. V chování měl výkyvy, neměl vyhraněné zájmy, kamarády hledal především mezi staršími chlapci. Vzhledem k výukovým a občasným výkyvům v chování, byl odeslán na vyšetření do PPP. Vážnější výchovné problémy začal mít s Mariánem až ve 4. třídě ZŠ, přestal otce respektovat, odmítal se podílet na povinnostech doma, proto byl umístěn do SVP, odkud se odmítl vrátit domů. Rodiče se asi rok bránili umístění Mariána ve výchovném zařízení.

Psychologická zpráva z DDÚ: listopad 2002, do kolektivu se začlenil rychle, je družný, rád a cílevědomě vyhledává společnost, překypuje aktivitou. Projevuje nechuť k řešení věcí o samotě. Dokáže navázat přátelství i s lidmi, kteří ničím nevynikají. Touží po vzrušení, rád

riskuje, jedná na základě momentálních podnětů. Má těžkosti se uklidnit i po minimálním emočně aktivujícím zážitku. Chybí mu vzorec správného sociálního chování, kopíruje nevhodné chování a tak je někdy agresivní, zejména slovně. Nevěří ve svůj trvalý úspěch, žárlí na úspěchy jiných a je nespokojen s okolím, které mu projevuje málo sympatií. Snaží se dosáhnout dobrého hodnocení a tím si zvýšit svoje sebevědomí. Za úspěšného se nepovažuje, ale chtěl by jím být. Je pro něho často nesnadné udržet se, ovládnout, být zticha a dodržovat pravidla. Vůči otci, vlastní i nevlastní matce má negativní postoj. Obviňuje je, že často a mnoho pijí a že byli na něho zlí a bili ho. Při jeho další výchově je nutné klidné, povzbuzující domácí prostředí, kde bude zažívat pocit lásky a bezpečí.

Zpráva etopeda z DDÚ: klidný, vůči dospělým zpočátku nedůvěřivý, opatrný, citově a sociálně deprivovaný. V chování během pobytu jsou značné výkyvy“ klid, ochota, vstřícnost až podlézavost se střídá s drzostí, slovní agresí, pasivitou, nerespektováním příkazů a požadavků. Stále mluví o svých právech. V individuálním kontaktu autoritu nerespektuje, vyžaduje však takt a citlivost dospělého. V kolektivu vrstevníků není příliš oblíben, chová se sobecky, pošklebuje se, nadává. Chybí mu vzorec správného sociálního chování. Pochvala a ocenění ho těší. Do jednotlivých činností se zapojil, potřebuje však vedení a dohled. Bez přímého vedení má tendenci pokyny a nařízení nerespektovat. Všeobecný přehled je u Mariána na nízké úrovni, má chudou slovní zásobu.

Závěr: poruchy chování u chlapce z rodiny s nízkou kulturní a ekonomickou úrovní, se zápornými vzory chování a s insuficientní (nepodnětnou) výchovou. V průběhu pobytu v SVP došlo k částečnému zlepšení chování, vyžadoval citlivý, ale pevný výchovný přístup, průběžný dohled. Vzhledem k tomu, že toto není rodina schopna zajistit, doporučili umístit chlapce ve výchovném zařízení, nejlépe v dětském domově. Během pobytu v SVP se Marián několikrát vyjádřil, že se nechce vrátit domů. Otec s manželkou pro něho v den propuštění přijeli, odmítl s nimi jet domů. Na konci listopadu 2002 je Marián umístěn do DD. Nikdo z rodiny nejeví o něho zájem.

Marián je v domově často napomínán z důvodů nevhodného chování k vychovatelům a také k dětem. Děti Mariána napodobují a obdivují jeho špatné chování. Problematické jsou také drobné úsluhy od některých dětí Mariánovi, prodal také jednomu z chlapců za 100 Kč bezcenné brýle. Od konce března do poloviny června 2003 docházelo k vzájemnému pohlavnímu zneužívání. Marián a další 3 chlapci prováděli sobě navzájem orální sex a vzájemně se sledovali. O události byl informován DDÚ a Policie ČR (trestní stíhání bylo odloženo z důvodu věku).

Na jaře 2004, podává ředitelka DD žádost o pobyt v DDÚ, protože nebylo místo a v době čekání se Mariánovo chování zlepšilo, přijetí bylo odloženo. Z důvodu vulgárního až agresivního chování vůči dětem i dospělým, žádost po pár měsících obnovena, Marián nastupuje do DD.

Z psychologického vyšetření v DDÚ: pubertální chlapec 13 let 8 měsíců, kontakt navazuje pozvolna a opatrně, naznačuje neochotu probírat anamnestické údaje, raději si povídá o budoucnosti v životě. Přirozený, slušný, dobře se s ním spolupracuje, extrovertně orientovaný, neformální, srdečný, upřímný. Citově nestabilní, nejistý, neukotvený, skromný s nepříliš pevným sebevědomím s velkou potřebou mít své stálé postavení a místo v kolektivu ostatních, být přijímaný a uznávaný. Obecně dobře přizpůsobivý, podnikavý a iniciativní, dokáže prezentovat svůj názor. Při navazování bližších vztahů spíše opatrný a zdrženlivý. Rozhoduje se po svém, s vlastními pocity méně sdílný, soběstačný, snadno zranitelný, v zátěži s tendencí reagovat vnitřní tenzí a úzkostí, mohou se vyskytovat neurotické reakce a rozlady. Autoritu respektuje selektivně, uznává přirozenou autoritu, jasná a pevná pravidla, nerad se omezuje a podřizuje. Má smysl pro vlastní povinnosti, je spolehlivý, svědomitý, snadno se však vzdává a sebemenší překážka ho dokáže odradit.

V DDÚ se k dospělým snažil chovat slušně, někdy až podbízivě. Vždy záleželo na konkrétní osobě dospělého a na situaci. Bylo-li rozhodnutí dospělého proti jeho vůli, snažil se prosazovat svůj názor i za cenu nevhodných a drzých projevů. Bezproblémově probíhaly mimoškolní zájmové aktivity, do kterých se rád zapojoval. Byl často i spolehlivým pomocníkem při organizování odpoledních akcí. Hůře probíhaly činnosti jako příprava do školy, úklidy, či plnění jiných povinností. K dětem se choval také výběrově se sklonem k silovému řešení problémů. Marián je hoch, u kterého absence rodinného zázemí a pevných citových vazeb vede k hledání vzorů, jeho vztah k autoritám se jeví jako problematický, velmi dobře přijímá muže, kteří svým přístupem vzbuzují u Mariána přirozený respekt.

Špatně přijímá ženy, vychovatelky zvláště při vykonávání méně zábavných činností (plnění povinností). Po dobu pobytu v DDÚ, udržuje telefonický a písemný kontakt s dětmi z DD, rodina zájem neprojevuje. Pobyt v zařízení vnímá pozitivně, věří, že v budoucnu je schopen své problematické chování korigovat a zvládat.

Po 4 týdenním pobytu je pobyt v DDÚ ukončen se závěrem umístit Mariána zpět do DD.

Dne 4.11. 2004 byl proveden pohovor s Marianem v přítomnosti ředitelky, zástupkyně a sociální pracovnice.

Ze zápisu: „Byl seznámen s možností života v pěstounské rodině. Byla mu vysvětlena úskalí s tím spojená, hlavně jeho poměrně vysoký věk, pro který bude obtížné najít rodinu, která by jej přijala. Jeho vysoký věk bude také problémem pro soužití a vzájemné přizpůsobení se v rodině. Je proto docela možné, že by s životem v pěstounské rodině nebyly spokojeny obě strany, pěstouni i Marian a musel by se vrátit zpět do ústavní péče. Podle délky trvání NRP i do jiného zařízení. Toto všechno vzal Marian na vědomí a i přesto by život v rodině zkusit chtěl.

Marian zůstává v DD, kde má průběžně několik zápisů a výchovných opatření za nevhodné chování zejména k vychovatelkám. V únoru 2006 zemřel Marianův otec, má dluh v DD 20.816,- za neplacení úhrady za péči. Od roku 2006 o Mariana projevuje zájem jeho nevlastní dospělý, ženatý bratr, který má 2 děti. Začíná k němu pravidelně jezdit na víkendy. U bratra se mu líbí, těší se na další setkávání.

Škola: Marian nastupuje do učebního oboru automechanik. Marian ve škole hodnocen 5x nedostatečně, je mu udělena důtka za pozdní příchody na praxi, svévolné odchody z výcviku, telefonování, snaha o posluhování jinými spolužáky. Marian pokračuje ve studiu, má před sebou závěrečné zkoušky, a zkoušku k získání řidičského oprávnění na osobní a nákladní auto. Ve škole dosahuje podprůměrných výsledků, často bývá hodnocen nedostatečnou. V pololetí byl hodnocen čtyřmi nedostatečnými, které si do konce roku sice opravil, ale letošní rok se jeví podobně. Marian se nedostatečně do školy připravuje a ve škole si dělá zbytečné problémy i nevhodným chováním. Marian dostává ve škole ředitelskou důtku a to za urážlivé a vulgární výroky na adresu němčinářky a svévolné, demonstrativní opuštění třídy.

Práce se svěřencem: Marian je urostlý mladý muž, svými fyzickými schopnostmi budí zejména u ostatních svěřenců respekt, kterého občas zneužívá k drobným úsluhám a čachování. K tomuto zneužívá vždy jen mladší svěřence. Je výbušnější povahy, nemá rád zákazy a příkazy. Je dobré s ním jednat v klidu, umí pak být velmi slušný a zdvořilý. Volný čas tráví hodně mimo DD se svými kamarády, vrstevníky, zajímá se filmy a hudbu z PC, chodí také na brigády, nejen o prázdninách. Rád si kupuje značkové věci, rád „kšeftuje“ s nejrůznějšími věcmi. Do práce v DD se nezapojuje s nadšením, při vhodné motivaci pomůže. Ke svému zevnějšku je pečlivý, dbá o hygienu, pořádkumilovný však moc není, je nutné ho upozorňovat, aby si své věci uklízel. Pozor na tendence využívat a zneužívat své okolí. Je v podstatě zdravý, nemocný často nebývá, má vyšší tlak. Někdy má tendence

vyhýbat se škole. Z rozhoru s Marianem k incidentu ve škole. ..“řekl jsem jí (němčinářce), že má IQ houpacího koně, protože urážela třídu, že nic neumíme a že jsme blbí“.

S Marianem se musí zacházet velice tolerantně, řekla bych „jako s malovaným vejcem“. Velice snadno je vznětlivý, když se člověk nenechá vyprovokovat, stáhne se. Má pravděpodobně problém s trvalejším navázáním vztahu se slečnou. Neustále se dívky střídají, s žádnou zatím nevydržel delší dobu, vztah k sexu je u něho volnější.

Hodnocení způsobů a účinků opatření v rámci DD: při výchovných opatřeních za nevhodné chování a výsledky ve škole, byl Marián potrestán zabavením PC, to ho trochu vyvedlo z míry, nebo finančně, což z důvodu jeho „kšeftů“ nic neznamenalo.

Vedení se v Mariánově případě uchyluje často k podbízivému chování vůči němu, nechtějí mít zbytečné problémy a tak se stává, že je požívatelem určitých privilegií: delší vycházky, povolení jet autem i mimo objekt DD přestože nemá ŘP, ulehčení vyřizování (udělá se mu taxi služba) apod.

Vlastní návrhy způsobů opatření: *být vůči němu spravedlivými a nenechat se vtáhnout do jeho hry, * posilovat zdravé sebevědomí žádoucím způsobem, *delegovat zodpovědnost, *stanovit pevná pravidla a povinnosti, soustavně a systematicky na nich trvat a dodržovat je, *předkládat pozitivní vzory, *zaměřit pozornost na posilování kladných citových vazeb.

8.5 Kazuistika 5: Martin

Rodiná a osobní anamnéza: narodil se v roce 1984, údaje o těhotenství a porodu nejsou známy. Martin se svojí sestrou Zuzanou, o rok mladší, vyrůstali u své matky, otec byl zbaven rodičovských práv, následně i matka. Oba alkoholici, matka byla několikrát soudně trestaná. Děti do odebrání z rodiny, trpěly hladem, byly zanedbávány a snad i týrány.

Od roku 1990 byly děti umístěny do DD. V lednu 1995 matka zemřela. V září 1996 byla ÚV zrušena a sourozenci předáni do pěstounské rodiny.

V dubnu 1999 podala pěstounka, návrh na zproštění funkce opatrovníka a o nařízení ÚV. Martin i Zuzana se se k ní a jejímu manželovi chovají zcela pasivně, odmítají s nimi komunikovat. Zuzana se dopustila drobných přestupků, neplnila příkazy, zavírala se ve svém pokoji, byla zcela lhostejná k jakékoliv domluvě, lhala ohledně záležitostí spojených se školou, zamlčovala úmyslně, co potřebuje do školy. Martin byl z počátku chováním své

sestry šokován, jeho postoj se později změnil, kdy i on řekl manželovi pěstounky, že „už se mi hnusí zůstat v jejich domácnosti.“ Od té doby se odmítal s nimi bavit a začal se chovat stejně jako sestra.

Z výpovědi manžela pěstounky soud zjistil, že se výchovné problémy objevovaly již od počátku, kdy začali o děti pečovat. Děti prý fyzicky netrestali, uplatňovali vůči nim tresty že jim zakazovali sledovat televizi, nebo jim domlouvali. Děti byly intervenčně umístěny v SVP. Zuzana se vyjadřovala kriticky k výchovným metodám pěstounů, zejména k uplatňování fyzických trestů. I Martin pociťoval napětí a nejistotu vůči jejich výchovným přístupům. Obě děti by do budoucna chtěly zůstat raději v DD, k pěstounům se nechtějí vrátit.

Z psychologické zprávy z pobytu v SVP: Martin výborně spolupracuje, slušný, ochotný, má velmi dobrý vliv i na ostatní děti, pomáhá jim a radí. Umí se postavit ke každé práci, rád pomáhá, opraví cokoliv, práci si vždy předem zorganizuje a promyslí. Má přirozenou autoritu mezi dětmi, nemá s nikým konflikty. Klidný, milý, sdílný, empatický, je nadprůměrně inteligentní. V DD se mu líbilo, měl hodnou tetu, u pěstounů v rodině je to sice lepší, pořád si se sestrou ještě nezvykli. Pěstouni jsou hodní ale náladoví, je problém odhadnout jak se zachovají. Martin má pocit, že je na jedné straně mají rádi, na druhé je nenávidí. Zvláště pěstouna se Martin bojí, protože od něho dostal několikrát pořádný výprask. Poprvé, když si oblékl svetr, který vytáhl z koše na prádlo. Tehdy mu tekla z nosu krev, měl z toho šok, protože mu do té doby nikdy krev netekla. Od té doby se pěstounů bojí, i když bývá bit tak 1x za dva měsíce, třeba za to, že nekomunikuje. Sestra bývá bita častěji, protože je trucovitá a víc zlobí. Pěstoun má pádnou ruku, a když je sestra na zemi, ještě do ní kope. Sestra Martina navádí, aby s pěstouny nemluvil, on má spíše tendenci se usmiřovat. Odmítání komunikace „odkroukali“ prý od pěstounky, která se takto chová vůči svému muži. Pěstouni také za trest vystěhovali dětem věci z jejich pokojíku na chodbu s tím, že už se domů nevrátí. Martin se rozhodoval, zda se vrátit k pěstounům, nebo jít do DD. Měl obavy, že sestru chtějí vrátit a že by bylo hrozné, kdyby se ráno probouzel do prázdného domu, když jsou pěstouni v práci. K sestře má velmi pěkný ochranný vztah, ale také ji často napomíná a vychovává. Snaží se být spravedlivý.

Martin je inteligentní, bezproblémový chlapec, velmi pracovitý, citlivý a vstřícný, vděčný za každé dobré slovo. V jeho komunikaci nebyl shledán žádný nedostatek, není urážlivý, dovede přiznat svou chybu. Děti se s pěstouny nesžily. Pěstouni měli představu, že dostanou malé děti, na výchovu větších dětí nebyli připraveni. Jejich výchovné metody jsou

neadekvátní, dětem v rodině chybí bezpečí a jistota. Po návratu dětí do rodiny byla pěstounům nabídnuta pomoc ve formě rodinné terapie, neprojeví však zájem, nemají prý čas někam jezdit. Pobyť v SVP se opakoval, oboustranné citové nepřijetí se zvýraznilo, strach z dalšího zklamání vede k citovému uzavírání se a formálnímu přizpůsobení se, aby nebyly nikde další konflikty. Martin i Zuzana jsou umístěni do DD z důvodu narušení rodinných vztahů, které již není možné upravit. Adaptovali se bez problémů, jsou velmi slušní, dobře se učí. V červnu je navštívil jejich starší bratr Tomáš, který je v jiném DD.

Martin má stále vzorné a příkladné chování. O děti projeví zájem sestra Ivana, kde byli na vánoční prázdniny.

Škola: Obě děti se ve škole chovaly vždy dobře, oba měli velmi dobrý prospěch, byly naprosto bezproblémové. Zuzana ukončila ZvŠ s výborným prospěchem, je přijatá na OU. Martin ukončil ZŠ, byl přijat na SPŠ.

Práce se svěřencem: Martin je dospělý, samostatný mladý muž, student VŠ. Je velmi pracovitý, svědomitý a má jasné cíle. Chodí pravidelně (celoročně) na brigády, zná hodnotu peněz, dbá o svůj zevnějšek i o pořádek ve svých věcech. Je slušný, sportovně nadaný o kulturní dění má minimální zájem. O svůj studijní obor se důsledně zajímá, baví ho, vědomosti si samostatně rozšiřuje. Školu díky svému svědomitému přístupu zvládá velmi dobře. Bydlí na kolejích, do DD dojíždí podle možností v rozvrhu a podle domluvených brigád. Finanční pomoc při studiu si sám zajistil u dvou Nadací.

S ostatními vychází dobře, rád si povídá s dospělými, i s ostatními svěřenci DD. Rád se v DD zapojuje do sportovních akcí, nebo si trénuje sám, zejména v posilovně.

Pravidelně se stýká se sestrou Zuzanu a jejími dětmi a bratrem. Přestože je Martin velice sympatický a pohledný, má problémy se vztahy. Několikrát chodil s dívkou, vždy se však po nějaké době rozešli. Našel si i rozvedenou paní s dítětem, ale ani tato známost nedopadla dobře. S penězi umí dobře hospodařit, zná jejich hodnotu, dokáže v životě rozlišit podstatné věci.

Má poměrně velké sebevědomí, myslím, že oprávněně. V příštím roce by se měl Martin stát inženýrem. Při rozhoru mi řekl „že by rád všem ukázal, kam to dotáhl“.

Určitě má ty nejlepší předpoklady, stát se velice úspěšným a platným člověkem. Věřím, že po všech stránkách.

9 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Obecným cílem práce bylo popsat a porozumět problematice agresivních poruch chování u dětí v nejmenovaném, ale konkrétním DD. Dílčími cíli práce bylo v konkrétním dětském domově: zmapovat výskyt agresivních poruch chování, popsat aktuální opatření pracovníků DD (vychovatelů, psychologů, etopedů, učitelů aj.), poukázat na současné chyby při řešení této problematiky, navrhnou způsoby možných řešení a tím poskytnout zpětnou vazbu pracovníkům pracujícím s mládeží. Tím odpovědět na zvolené výzkumné otázky.

VO1: Jaké typy agresivních poruch chování se vyskytují v DD?

Z výzkumu vyplynulo, že mezi dětmi se objevuje agresivní chování, šikana se v problematice míře ve skupině neprojevuje. Pro jednoznačné potvrzení agresivní poruchy, by bylo nutné další odborné vyšetření.

Z náhodně vybraného vzorku pěti svěřenců - chlapců, z osmičlenné výchovné skupiny, mají čtyři z nich, větší či menší problémy s agresí. Mohu říct, že Honza má problémy největší, Marián, své agresivní tendence umí docela dobře ovládat, se šikanou má také zkušenosti, avšak nejde mu jednoznačně prokázat. Michal, má problémy s agresí, ale dosud u něho neproběhlo vyšetření v PPP pro podezření na ADHD, Vojta je diagnostikován jako mentálně retardovaný a s agresivitou má také potíže. Bez problémů s agresivitou je Martin.

VO2: Jaká jsou aktuální opatření pracovníků DD ke zmírňování agresivních poruch chování?

Jsou to zejména „výchovná opatření“ která se udělují: zákaz vycházek, zákaz PC, finanční postih. Ta jsou nepostačující, velmi schematická, neuplatňuje se individuální přístup, svěřenec se v případě problémů (závažnějších) posílá od „čerta k ďáblu“, místo cílené psychotherapie s možností výběru terapeuta. Většinou se využívá „typicky ženského mentorování“, často se „žensky ječí“, tolerance vůči jednotlivým svěřencům je rozdílná, „měří se různými metry“. Dalším problémem je také to, že výchovná opatření nebývají udělena okamžitě, bezprostředně po provinění.

VO3: Jaké jsou návrhy způsobu opatření ke zmírnění agresivních poruch chování výzkumníkem?

Maximální tolerance, empatie, přísně individuální přístup, práce se svěřencem a terapeutem, možnost volby, nechat více rozhodovat samotné svěřence a nechat na nich zodpovědnost za jejich konání, maximální trpělivost, neodvolávat se v řešení na kliše. Práce

s rodinou je to, co by se mělo stát prvořadým, abychom měli „zdravé rodiny“. Za každou cenu udržovat a podporovat styk dětí s rodiči. Podporovat kvalitní pěstounskou péči.

Domnívám se, že sjednocením pod jedno ministerstvo (dle mého názoru MPSV), by se mohlo odstranit nejednotné řízení a nejednotná koncepce. Sociální problémy které vyúsťují v rodinách v nejrůznější formy násilí a nepohody, by se pak mohly lépe koordinovat a řešit, chybí možnost supervize, něco jako standardy...to vše by mohlo, přispět ke zlepšení společenského klimatu a tím menší míře násilí a netolerance obecně.

ZÁVĚR

„Nelze jenom sledovat, podněcovat, klást požadavky, kontrolovat a trestat. Především je třeba milovat.“ (Marhounová, 1988, str.89).

Ve své diplomové práci jsem se zabývala výchovnými problémy v ústavní výchově. Zvolila jsem konkrétní, nejmenovaný Dětský domov. Téma práce jsem si zvolila proto, že jsem v minulých letech pracovala v různých typech zařízení ústavní výchovy a také ve speciálním školství.

V teoretické části jsem popsala typy poruch chování, se kterými jsem se v rámci výchovných problémů v domově setkala. Šlo především o problematiku agresivního chování. Zamyslela jsem se i nad tím, co pozitivně ovlivňuje rozvoj dítěte, a také nad náročností práce s rizikovou mládeží.

V praktické části, jsem se věnovala zpracování 5 kazuistik svěřenců DD. Svěřence jsem vybírala, na základě náhodného výběru. Jako metodu sběru dat jsem využila nestrukturovaný rozhovor, zúčastněné pozorování a analýzu dokumentů.

Cílem mé práce bylo zmapovat výskyt výchovných problémů, popsat a poukázat na aktuální opatření pracovníků DD a současné chyby při řešení této problematiky. Zamyslela jsem se nad zavedenými způsoby práce s dětmi v DD, nad schematismem v práci s nimi, nad nedostatečnou prací s rodinou ze strany úřadů i DD. Přínosem pro praxi, domnívám se, by mohlo být uvědomění si, že zvolená problematika je velmi vážná. Že je nutná systematická, cílená práce s rodinou, podpora pěstounské péče a také snaha o velmi kvalitní vedení ústavní výchovy, aby došlo ke snížení počtů svěřenců v ústavní výchově. Na druhé straně si také uvědomit, že dětský domov je náhradní domov a ne státní instituce, která dohlíží na svěřence, z nichž se často stávají lidé, kteří pak v životě mají problémy s chováním, které neumí řešit.

Impulzivita se nedá snížit tělesnou aktivitou a psychologickými prostředky se dá minimálně ovlivňovat. Co však můžeme je to, že se dá více či méně takové chování tolerovat. Roli sehrává zejména odolnost vůči stresu, se kterou se člověk rodí, částečně také čerpá z lidských zdrojů. Proto je důležité, aby se cílenými preventivními a terapeutickými programy, empatie a sociální dovednosti rozvíjely. (Matoušek, Kroftová, 2003, s.61-62).

„Protože nedělám rozdíly mezi zlými lidmi a normálními zločinci, pochopitelně také rozlišuji mezi zlem jako osobnostní charakteristikou a zlými skutky. Jinými slovy, zlé skutky ještě nedělají zlé lidi. Jinak bychom museli být všichni zlí, protože všichni občas děláme zlé věci. Hříšnost je nejobecněji definována jako „míjení cíle“. Hřích není nic víc a nic méně než nemožnost být trvale dokonalí. Protože je nemožné, abychom byli trvale dokonalí, jsme všichni hříšníci. Nikdy se nám nepodaří dělat jen to nejlepší, čeho jsme schopni, a s každým dalším selháním se dopouštíme zločinů všeho druhu – proti Bohu nebo sobě samým, když už ne přímo proti zákonu“. Dále píše: „Uzdravování je výsledkem lásky. Je to poslání lásky. Všude tam, kde proudí láska, proudí také uzdravující síla. A všude tam, kde žádná láska není, je této síly zatraceně málo – či spíše žádná. Paradoxně, psychologie zla musí být psychologií lásky. Musí překypovat láskou k životu. Každý krůček jejího postupu musí být podřízen nejenom lásce k pravdě, ale také lásce k životu; teple, světlu a smíchu, spontánnosti a radosti, službě a lidské péči“. (Scot-Peck, 1996, s.72, 73).

„Kdo chce pochopit změny, které se dějí ve školách, musí brát v úvahu změny, které se odehrávají ve společnosti.“ Reinhold Miller (In Henning, Keller, 1996).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. DAHLKE, R. *Životní krize jako vývojové šance*.
Praha: Aquamarin, 2001. ISBN 80-86259-02-1.
2. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*.
Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
3. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*.
Praha: státní pedagogické nakl. n. p. 1987., jako publikaci č. 4-31-23/2.
4. HENNING, C., KELLER, G. *Antistresový program pro učitele*. Praha: Portál, 1996.
ISBN 80-7178-093-6.
5. GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*.
Olomouc: HANEX, 2002. ISBN 80-85783-20-7.
6. GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E., BUŽEK, A.
Obecná pedagogika II. Olomouc: HANEX, 2002. ISBN 80-85783-24-X.
7. CHARVÁT, J. *Život, adaptace a stres*. Praha: státní zdravotnické nakl., 1969.
08-073069.
8. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007.
ISBN 978-80-247-1369-4.
9. JAN, PAVEL II. *O úkolech křesťanské rodiny v současném světě*.
Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1992. ISBN 80-7113-161-X.
10. KOHOUTEK, R. a kol., *Základy sociál. Psychologie*. Brno: Akademické
nakladatelství CERM, s.r.o., 1998. ISBN 80-7204-064-2.
11. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál 1999. vyd. třetí,
ISBN 80-7178-318-8.
12. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 4., aktualit. vyd., Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-657-8.
13. LANGLE, S., SULZ, M. *Žít svůj vlastní život*. Praha: Portál, 2007.

- ISBN 978-80-7367-220-1.
14. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. vydání první, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
 15. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. vyd. 2., aktualizované, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
 16. MARHOUNOVÁ, J. *Miluji, tedy jsem*. Praha: Avicenum, 1986. 08-066-86.
 17. MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. upravené vydání, vydavatelství UP, 2003. ISBN 80-244-0749-3.
 18. MUSIL, J., V. *Základy psychologie*. Olomouc: 2007. ISBN 80-903449-3-3.
 19. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody soc. práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
 20. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze soc. ped. a ped. volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
 21. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
 22. PŘÍKASKÝ, J., V., *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000. ISBN – 80-7192-505-5.
 23. SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. vyd. první, Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2.
 24. SCOT-PECK, M. *Lidé lži*. Votobia, 1996. ISBN 80-7198-148-6.
 25. ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
 26. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. vydání čtvrté, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
 27. ZÁKON 561/2004 Sb. *Školský zákon*.
 28. ZÁKON 94/1963 Sb. *Zákon o rodině*.
 29. ZÁKON 359/1999 Sb. *Sociálně-právní ochrana dětí*.

30. internetové zdroje: [http://www.msmt.cz/sociální programy/](http://www.msmt.cz/sociální_programy/)